

“แม่น้ำโขง” จากอาณานิคมมาภิวัตน์สู่โลกาภิวัตน์ & Will the Mekong Survive Globalization?

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ / Charnvit Kaset Siri

แม่น้ำโขง : วิกฤติ การพัฒนา และทางออก

The Mekong Basin : Crisis - Development - Alternatives

ณ ห้องประชุมโรงแรมรอยัลแม่โขง จ.หนองคาย

วันพุธที่ 25 - พฤหัสบดีที่ 26 มกราคม 2549

เลขอนุญาต ที่ ค. ๖/๒๕๑๙

เลขที่คำขอ ที่ ๖/๒๕๑๙

ใบอนุญาตจัดตั้งสมาคมหรือองค์การ

ตามที่
ได้ขออนุญาตจัดตั้ง
โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

นายบ็วย อึ้งภากรณ์

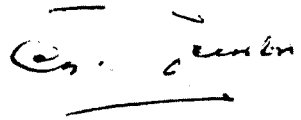
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

๑. ส่งเสริมการจัดทำตำราภาษาไทยในแขนงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งระดับมหาวิทยาลัย และก่อนมหาวิทยาลัย
๒. เผยแพร่ตำราของมูลนิธิในหมู่ผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่วราชนาณาจักร
๓. ส่งเสริมการเรียบเรียงงานวิจัย และตำราชั้นสูง และรวบรวมเอกสาร ทางวิชาการออกตีพิมพ์
๔. ส่งเสริมกิจกรรมทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
๕. ไม่ทำการค้ากำไร และไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

และมีที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร นั้น

กรรมการศาสนาได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ดำเนินการจัดตั้งได้ และขอให้ปฏิบัติตามคำสั่ง
ข้อบังคับของกรรมการศาสนา โดยเคร่งครัด

อนุญาต ณ วันที่ ๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

(นายวัชร เข้มโรติ)
อธิบดีกรมการศาสนา

“แม่น้ำโขง” จากอาณาจักรเวียงจันทน์สู่โลกาภิวัตน์

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

อารัมภบท

เมื่อฤดูหนาวปี 2544 ผมไปล่องแม่น้ำโขงจากตอนใต้ของจีนระยะทาง 200 กิโลเมตร ผ่านแดนพม่าทางด้านขวา ผ่านแดนลาวด้านซ้าย จาก “สี่เหลี่ยม (ที่ไม่ค่อยจะมี) เศรษฐกิจ” ที่ดีและก็ไม่ค่อยจะรักษาธรรมชาติและสภาพแวดล้อมนัก ลงมาจะถึง “สามเหลี่ยมทองคำ” ที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

เราเริ่มต้นจากการบินจากกรุงเทพฯ ไปเมืองคุนหมิง เทียวแล้วก็นอนที่นั่นคืนหนึ่ง วันรุ่งขึ้นบินไปเมืองเชียงรุ่ง (หมายถึงรุ่งเช้า ไม่ใช่เชียงรุ่ง หรือรุ่งกินน้ำ) ในแคว้นสิบสองปันนาของชนชาติไตหรือไท (ที่ไม่มี ย. ยักษ์) สัมผัสกับ “ไต/ไทลื้อ” ในดินแดนที่กำลังกลายเป็น “จีนฮั่น” ไปจนเกือบหมด

จากเมืองเชียงรุ่งเราขึ้นตีสาม ขึ้นรถทัวร์ตีสี่ แล้วนั่งรถใต้เขามาเรื่อยๆ มาถึงสุดชายแดนจีน หมอกลงหนาทึบแทบไม่เห็นทาง (และก็ตีที่ไม่เห็นหัวเล็ก เบื้องล่าง) เราลงเรือเหล็กท้องแบนของจีนที่แม่น้ำโขงประมาณเจ็ดโมงเช้า แล้วก็ล่องลิวลงมาตามเกาะแก่งทั้งหลายเป็นเวลาถึง 11 ชั่วโมง ถึงเชียงแสน ก็ค่ำแล้วประมาณสองทุ่ม นี่เป็นการเดินทางซึ่งผมคิดว่าประทับใจและสุดยอดที่สุดครั้งหนึ่งในชีวิต

ในระยะเวลาสองสามปีที่ผ่านมา แม่น้ำโขงกลายเป็นหัวข้อสัมมนาวิชาการที่สุด “ฮิต” และสุด “เช็กชี” ในวงวิชาการ ว่ากันว่าทั้งฝรั่งและญี่ปุ่นเดินกันให้ว่อนที่ ม. เชียงใหม่ ม. ขอนแก่น ม. อุบลฯ หรือไม่กี่แถวจุฬาฯ ธรรมศาสตร์ เพื่อ “ไล่จับ” นักวิชาการไทย แจกทุนวิจัยหลายสิบล้าน มีทั้งการจัดสัมมนาน้อยใหญ่หลายครั้งติดๆ กัน ที่ ม. อุบลราชธานี ที่สถาบันราชภัฏอุบลฯ (ซึ่งกำลังจะแปลงร่างเป็นมหาวิทยาลัย) ที่ธรรมศาสตร์ก็มีการจัดโดยเชิญทูตลาวและตัวแทนจีนมาร่วม (หรือมาแก้ตัวและเสนอภาพดีๆ ของโครงการ

หลายแหล่งที่กำลังกระทำกับแม่น้ำโขง) ส่วนที่ ม. เชียงใหม่จัดสองครั้งติดๆ กัน

ลี้ลับแม่น้ำโขง

ความ “ร้อนแรง” ของประเด็นแม่น้ำโขง ทำให้ผมต้องหยิบหนังสือเกี่ยวกับแม่น้ำสายมหัศจรรย์นี้มาดูหลายเล่มก่อนเดินทางไป (แสวง) “สำรวจ” ระยะทางน้ำกว่า 200 กิโลเมตร จากเชียงรุ่ง (ยูนนาน) ถึงเชียงแสน (เชียงราย) ด้วยตนเอง มีหนังสืออยู่เล่มหนึ่งที่ “แปลก” และผมชอบใจมาก คือ คู่มือแม่น้ำโขง เป็นงานตีพิมพ์ของกองบัญชาการทหารสูงสุดไทย พิมพ์มานานแล้วตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2516

หนังสือเล่มนี้มีข้อมูลอะไรต่อมิอะไรมากมาย มีรูปเยอะเยาะ และตีตราว่า “ใช้ในราชการ” แสดงว่าแต่เดิมมิได้แพร่หลายนัก ดูจากปีตีพิมพ์ 2516 โดย บก. สส. ของไทย ก็ทำให้พอมองภาพออกว่า นี่เป็นช่วงก่อนที่สหรัฐอเมริกาจะแพ้สงครามในอินโดจีนทั้งสามประเทศ (2518) และน่าจะเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ “ความมั่นคง” ทางทหารและการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา (และรัฐบาลทหารไทย) เป็นอย่างมาก

สรุป หนังสือเล่มนี้พิมพ์ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ก่อนคณะปฏิวัติโดยถนอม-ประภาส-ณรงค์จะล้ม ก่อนอเมริกาจะแพ้สงครามฯ ดังนั้นจึงเป็นเอกสารราชการที่เกี่ยวกับ “สงครามเย็น” และการปราบปรามคอมมิวนิสต์ยุคนั้น หนังสือนี้มีข้อมูลบรรยายบรรดาจังหวัดทั้งหมดของไทยที่อยู่ติดกับแม่น้ำโขง และก็พยายามจะหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับลาวฝั่งทางโน้น ซึ่งหนังสือบอกว่าแสนจะหาข้อมูลได้ยาก ในคำนำหนังสือถึงกับบอกตรงๆ ว่าแม่น้ำโขง “ลึกลับ”

น่าสนใจที่มีการใช้คำว่า “ลึกลับ” ความลึกลับสมัยนั้นอาจเป็นเพราะต้นกำเนิดของแม่น้ำโขง ที่มาจาก “หลังคาโลก” บนที่ราบสูงทิเบต ดินแดนที่คอมมิวนิสต์ปกครองอยู่ อะไรๆ ที่เกี่ยวกับคอมมิวนิสต์จึงลึกลับ มีด และนำกล้วยไปหมด หนังสือถึงกับบอกว่าไม่เคยมีการสำรวจและทำแผนภูมิแม่น้ำสายนี้ อย่างสมบูรณ์มาก่อนเลย

ถึงตรงนี้ผมก็ต้องตั้งเครื่องหมายคำถามเอาไว้ เพราะว่าเอาเข้าจริงๆ แล้ว อเมริกัน (ที่มีส่วนในการทำหนังสือภาษาไทยเล่มนี้ของ บก. สส. ไทย)

ที่เข้ามาในดินแดนแถบบ้านเราในยุคสงครามเย็น (หรือยุคสงคราม 30 ปีในอินโดจีน ค.ศ. 1945-1975 หรือ พ.ศ. 2488-2518) นั้น คงไม่มีความรู้หรือความคุ้นเคยกับแม่น้ำโขงเท่าไร นี่เป็นดินแดนในเขตอิทธิพลของจีน ฝรั่งเศส และอังกฤษมาก่อน

ในยุคอาณานิคมมาทิวทัศน์ (colonization ประมาณตรงกับรัชกาลที่ 4 และที่ 5) นั้น อเมริกายังกระมิดกระเมี้ยนอยู่กับ “ลัทธิมอนโร” ของตน คือหลักการที่จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอก ครั้นเริ่มต้นล่าอาณานิคมกับเขาบ้างก็จำกัดอยู่บริเวณชายขอบของอุษาคเนย์ อย่างเช่นในกรณีเข้ายึดครองฟิลิปปินส์จากสเปนและจาก “นักปฏิวัติ” กู้ชาติของฟิลิปปินส์ เช่น โฮเซ ริซาล และโบนิฟาสซิโอ ฯลฯ

ส่วนผู้นำไทยยุคนี้ “ก่อนและหลังรัตนโกสินทร์ 200 ปี” ที่เป็นมหามิตรของอเมริกันนั้น เอาเข้าจริงๆ “ไทย” เรา (หมายถึงเฉพาะไทยที่มี “ย” ยักษ์ หรือไทยสยามภาคกลาง) ก็คงไม่มีความรู้เรื่องแม่น้ำโขงเท่าไร (เหมือนๆ กับที่ไทยเราชาวกรุงเทพฯ ก็ไม่รู้เรื่องของ “บั้งไฟพญานาค วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11”) ต่างกับกลุ่มล้านนา ล้านช้าง (ลาว) รวมทั้งขอมเขมร และเวียดนามที่ดูจะรู้จักและคุ้นเคยกับแม่น้ำโขงมากเสียกว่า

ข้อมูลใหม่แม่น้ำโขง

เมื่อดูจากแผนที่ จะเห็นได้ว่าแม่น้ำโขงไหลมาจากที่ราบสูงทิเบตเหนือเมืองด้าลี่ขึ้นไป ไกล่กับแถวที่เป็นอาณาจักรน่านเจ้าซึ่งเราเคยเชื่อกันนักกันหนาว่าเป็นอาณาจักรของคนไทย หรือ “เมืองไทยเดิม” ปัจจุบันนักวิชาการรุ่นใหม่ไม่ค่อยมีใครเชื่อในทฤษฎีหรือสมมุติฐานว่า “น่านเจ้า” เป็นอาณาจักรของคนไทยนัก

แม่น้ำโขง ตามสถิติข้อมูลเก่า ยาว 4,809 กิโลเมตร นับเป็นลำดับที่ 12 ของโลก แต่เมื่อเร็วๆ นี้มีนักสำรวจชาวจีนพบว่ายาวกว่านั้นอีก 100 กิโลเมตร (คือ 4,909 กิโลเมตร) ทำให้แม่น้ำโขงขึ้นอันดับแม่น้ำที่มีความยาวเป็นที่ 10 ของโลก และเป็นแม่น้ำที่ยาวที่สุดในอุษาคเนย์ ต้นกำเนิดของแม่น้ำโขงไหลคู่ขนานกับแม่น้ำแยงซี ก่อนที่จะวกลงใต้สู่อุษาคเนย์ ไหลผ่าน

หกประเทศ (จีน พม่า ลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนาม)

รายละเอียดใหม่ล่าสุดเกี่ยวกับแม่น้ำโขงนั้น นักวิทยาศาสตร์จีนเป็นผู้ไขข้อปัญหานี้ด้วยการใช้ระบบ remote-sensing ศึกษา นายหลิว เสี่ยวจวง (Liu Shaochuang) จาก Institute of Remote Sensing Application ซึ่งร่วมงานกับสถาบันวิทยาศาสตร์จีน (The Chinese Academy of Science) ศึกษาวิจัยจนกำหนดได้ว่าจุดเริ่มต้นของแม่น้ำโขงนั้น อยู่ที่ 94 องศา 40 ลิปดา 52 พิลิปดาทางด้านทิศตะวันออกของเส้นแวง และ 33 องศา 45 ลิปดา 48 พิลิปดาทางทิศเหนือของเส้นรุ้ง จุดภูมิศาสตร์ดังกล่าวนี้อยู่ในหุบเขาจifu (Jifu) ในเขตปกครองตนเองยู่ชู่ (Yushu) ของทิเบต ที่อยู่เหนือระดับน้ำทะเลถึง 5,200 เมตร

ที่นายหลิวคำนวณออกมาว่าแม่น้ำโขงยาว 4,909 กิโลเมตรนั้น มีรายละเอียดว่าอยู่ในจีน 2,198 กิโลเมตร ส่วนนี้ไม่เรียกว่าแม่น้ำโขง กลับเรียกว่า “แม่น้ำล้านช้าง” ครั้นออกจากจีนก็ไหลผ่านอุษาคเนย์อีกห้าประเทศ เป็นระยะทาง 2,711 กิโลเมตร งานสำรวจข้อมูลใหม่นี้ นายหลิวเริ่มมาตั้งแต่ปี 2542 และใช้เวลาถึง 3 ปี ทำการสำรวจโดยขึ้นไปเก็บข้อมูลด้วยตนเองในทิเบตถึงสองครั้ง

กล่าวโดยสรุป แม่น้ำโขงมีลักษณะพิเศษสำคัญ 3 ประการ คือ

- (1) ขนาด
- (2) ทรัพยากรธรรมชาติ
- (3) พหุลักษณะ

(1) ขนาด แม่น้ำโขงมีขนาดใหญ่โตมโหฬารมาก มีเนื้อที่กว้างขวางเป็นแม่น้ำนานาชาติผ่านถึงหกประเทศ ที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำโขงมีอาณาเขต 810,000 ตารางกิโลเมตร (หรือเกือบสองเท่าของพื้นที่ประเทศไทยทั้งหมด) เพราะฉะนั้นแม่น้ำโขงจึงเป็นที่ขึ้นขอบของนักภูมิศาสตร์ เป็นที่ชื่นชมของนักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ พุดง่าย ๆ ความน่าสนใจของแม่น้ำโขงอยู่ที่ความใหญ่โต นักภูมิศาสตร์บอกว่าเอาเข้าจริงแล้ว เมื่อแม่น้ำโขงไหลมาได้เป็นระยะทางยาวไกล 4,909 กิโลเมตร ไปออกที่ปากน้ำบริเวณเวียดนามตอนใต้ กระแส

น้ำนำตะกอนตั้งแต่ที่เบตไปจนออกทะเล พัดพาข้ามอ่าวไทย เอาตะกอนไปตกอีกฟากหนึ่ง กลายเป็นสันเขื่อนกันทำให้เกิดเป็น “ทะเลสาบสงขลา” ขึ้นมาอย่างน่าพิศวง

สรุป ทะเลสาบสงขลาเกิดขึ้นได้ก็เพราะดินตะกอนน้ำโขง ชะล้างลงมา ไกลแสนไกลจาก “หลังคาโลก” จนถึงอ่าวไทย เมื่อดูในภาพรวมแล้วก็เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ใจยิ่งนัก

เชื่อหรือไม่ว่า หากท่านเคาะดูจากอินเทอร์เน็ต ในเว็บไซต์ google ด้วยคำว่า Mekong River ท่านจะพบว่าสามารถค้นคำนี้ได้ถึงประมาณ 83,000 รายการ นี่ก็ไม่น้อยเหมือนกันว่าจะค้นให้หมดได้อย่างไร

(2) ทรัพยากรธรรมชาติ แม่น้ำโขงมีทรัพยากรมากมายมหาศาล นักเศรษฐศาสตร์ นายทุน นักพัฒนา (ประเภทเมกะโปรเจกต์) ทั้งหลายทั้งปวง สนอกสนใจเป็นพิเศษ กลุ่มแม่น้ำโขงมีทั้งแร่ธาตุ (มีทองคำที่กำลังขุดกันในลาว) มีป่า มีสัตว์บกและสัตว์น้ำ (ที่หายาก และมีที่เดียวในโลก อย่างเช่น ปลาบึก หรือโลมาน้ำจืด) มีความหลากหลายทางชีวภาพของป่าเขตร้อน (เป็นรองก็เพียงแม่น้ำอะเมซอนในบราซิลเท่านั้นเอง) แม่น้ำโขงเป็นที่ต้องตาต้องใจของนักอาณานิคมและนักจักรวรรดินิยม (ทั้งสมัยเก่าและสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็ นักอาณานิคมมาภิวัตน์แบบยุโรปในอดีต หรือนักโลกาภิวัตน์แบบอเมริกันในปัจจุบันที่ตื่นตื่น “กรีดกรีด” เป็นพิเศษ)

ในอดีตนักล่าอาณานิคมอย่างอังกฤษ และฝรั่งเศสก็แก่งแย่งแม่น้ำโขงกัน แล้วก็มาชนกันทำให้ไทยสยามถูก “แซนดวิช” อยู่ตรงกลาง และก็ช่วยให้รักษาเอกราชไว้ได้ในสภาพของ “รัฐกันชน” หรือ buffer state ด้วยสนธิสัญญากรุงปารีสระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส พ.ศ. 2439 (1896) ที่ประกันความเป็นกลางของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ต่อมายุคหลังในกรณีจักรวรรดินิยมอย่างสหรัฐอเมริกาและจีน รวมทั้งมหาอำนาจ “ระดับท้องถิ่น” อย่างไทย ก็สนใจแม่น้ำโขงมากๆ เช่นกัน ทั้งนี้ทั้งนั้นเพราะความร่ำรวยทางทรัพยากรธรรมชาติ นั่นเอง

(3) พหุลักษณะ ในประเด็นสุดท้ายของแม่น้ำโขง คือ ความหลากหลาย และแตกต่างสุดจะพรรณนา ความยาว 4,909 กิโลเมตร รวมทั้งอาณา

บริเวณสองฟากฝั่ง เต็มไปด้วยพหุลักษณะของชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรม ถ้าตีวงแคบๆ เพียงแค่สองฝั่งแม่น้ำก็มีผู้คนเกือบ 100 ล้านเข้าไปแล้ว แต่ถ้าตีความอย่างกว้าง ก็กว่า 200 ล้านคน ผู้คนเหล่านี้ส่วนใหญ่กินอยู่อย่างยากจน มีลักษณะสังคมดั้งเดิมตามประเพณี และด้อยทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของโลกสมัยใหม่ ดังนั้นนักวิชาการ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งของตะวันตก) ก็จะบอกว่า “นี่เป็นสวรรค์ของนักมานุษยวิทยา” (paradise of anthropologists) เลยทีเดียวละ เพราะมีมนุษย์หลายเผ่าหลายพันธุ์ไว้ให้ศึกษาได้ไม่รู้จบ ถ้าจะว่าไป ไม่เพียงแต่นักมานุษยวิทยาหรือนักสังคมวิทยาเท่านั้น นักอะไรต่อมิอะไร ไม่ว่าจะเป็นนักเศรษฐศาสตร์ นักธุรกิจมินิหรือเมกะ เอ็มบีเอ นักประวัติศาสตร์ นักธรรมชาติวิทยา ตลอดจนผู้ที่สนใจเรื่องสภาพแวดล้อมนิเวศวิทยา เอ็นจีโอ ต่างก็สนใจแม่น้ำโขงกันทั้งนั้น ผู้คนในที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำ มีไว้เพื่อให้ความช่วยเหลือ หรือไม่ก็เพื่อแสวงหาผลประโยชน์

ดังนั้น ล่าสุดเลยก็คือการที่รัฐบาลจีนสนใจที่จะ “พัฒนา” แม่น้ำโขงเป็นกรณีพิเศษ (หลังจากที่ฝรั่งได้พยายามมาครั้งแล้วครั้งเล่า) ตั้ง “สำนักงานพัฒนาแม่น้ำล้านช้าง-แม่น้ำโขง” ขึ้นเมื่อปี 2537 และในเดือนเมษายน 2543 ก็มีการลงนามใน “สนธิสัญญาเพื่อการเดินเรือพาณิชย์โดยเสรีในแม่น้ำโขง” ระหว่างจีน ลาว พม่า ไทย ครั้นถึงปี 2544 ก็เริ่มเปิดการติดต่อและเดินเรือดังกล่าว อันเป็นที่มาของปัญหาการระเบิดเกาะแก่งต่างๆ ที่กีดขวางการเดินเรือระหว่างประเทศ อันนำมาสู่ความขัดแย้งในเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบัน

แม่น้ำโขง : ชื่อนั้นสำคัญไฉน

นั่นเป็นเรื่องในระดับรัฐ ระดับราชการ และ/หรือนักวิชาการ ที่นี้สมมุติว่าเราไม่ได้เป็นนักวิชาการ (เพราะผู้เขียนดันเป็นนักวิชาการ) ถ้าเรามีได้เป็น “นัก” อะไรต่อมิอะไร เป็นเพียงชาวบ้านธรรมดา แม่น้ำก็คือแม่น้ำ แม่น้ำคือที่อาศัยอยู่อาศัยกิน ชาวบ้านธรรมดาอาจไม่ทราบ (และก็ไม่จำเป็นต้องทราบ) ว่า แม่น้ำที่เราอยู่นี้ เป็นสายเดียวกับแม่น้ำที่มาจากทิเบตและไปออกทะเลที่เวียดนามได้

แม่น้ำโขงนี้กว่าจะมีชื่อเรียกว่า “แม่โขง” ตลอดทั้งสายจริงๆ อย่างที่เรา รู้จักกันในปัจจุบันและเป็นสากล ก็พัฒนามายาวนาน กล่าวคือเมื่ออยู่ในเมือง จีนก็มีชื่อว่า “แม่น้ำหลานชาง” หรือ “แม่น้ำล้านช้าง” และที่น่าสนใจยิ่งกว่า นั้นก็คือ เมื่ออยู่ในทิเบต (ถ้าหากจะถือว่าทิเบตเป็นอีกประเทศหนึ่งที่แตกต่าง จากจีน) กลับมีชื่อเรียกในท้องถิ่นว่า “ต้าจู” (Dzachu) ซึ่งแปลว่า “แม่น้ำหิน” หรือ “น้ำหิน”

ไม่แน่ใจว่าคำว่า “ล้านช้าง” นั้นกินใจความหรืออาณาบริเวณแค่ไหน ตลอดระยะทาง 2,198 กิโลเมตรที่อยู่ในเมืองจีน เป็นไปได้ว่าอาจมีชื่ออย่าง อื่นอีกก็ได้ และคำว่า “ล้านช้าง” นี้อาจจะเป็นชื่อที่เก่าแก่แล้วเลื่อนไหลลงมา กลายเป็นชื่อของอาณาจักรล้านช้าง (คู่กับ “ล้านนา” ทำนองเดียวกับเมือง “ยอร์ก” ในอังกฤษ ไหลเลื่อนข้ามมหาสมุทรไปเป็น “นิวยอร์ก” ในอเมริกา)

แม่น้ำโขง เมื่อเข้ามาอยู่ในเขตที่เรียกว่าไท-ลาวก็เคยมีชื่อดังเดิมว่า “น้ำของ” เพราะฉะนั้นอำเภอ (หรือเมือง) เชียงของ น่าจะเป็นชื่อที่เก่าแก่ที่สุด ที่กลายเป็น “โขง” ในความหมายของพจนานุกรมโกสินทร์ก็ว่าได้ ที่เปลี่ยนเสียง จาก “สระอออก” มาเป็น “สระโ” (แถมยังนำไปตั้งเป็นชื่อของสุราเข้าอีก กลายเป็นที่แพร่หลายยอมรับไปในระดับสากล และคำว่า “ของ” ก็เลื่อนหายไปโดย ปริยาย)

เราไม่ทราบคำว่าคำว่า “ของ” หรือ “โขง” มีต้นกำเนิดมาจากไหน หาก เชื่อในวัฒนธรรม “ราชวรุ” ก็อาจจะตีความว่ามาจากสัตว์เลื้อยคลานที่น้ำ สะพรั่งกลัว คือ “เข้” หรือ “ของ” แต่ถ้าเชื่อในวัฒนธรรม “หลวง” ก็อาจตีความ ลากเข้าวัด กลายเป็นว่าเพี้ยนมาจาก “คงคา” แม่น้ำอันศักดิ์สิทธิ์

แม่น้ำโขงเมื่อไหลลงใต้ผ่านดินแดนไทยและลาว ไปจนจรดที่ราบสูงสุด แดนลาวที่แขวงจำปาสัก แม่น้ำตกลงไปในกัมพูชา บริเวณดังกล่าวเป็น “น้ำตกใหญ่ที่สุดในเอเชีย” ว่ากันว่าน้ำตกตรงบริเวณนั้นมีปริมาณน้ำมากกว่า น้ำตกในเอกราเซียอีก เมื่อลงไปในกัมพูชาแล้วแม่น้ำโขงเปลี่ยนชื่อเรียก กลายเป็น “ตนเลทม” (แปลว่าแม่น้ำใหญ่) ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำป่าสักตรง หน้ากรุงพนมเปญ

คำว่า “ตนเล” นี้เป็นคำคำเดียวกับ “ตนเลซิป” หรือ “ทะเลสาบ” เขมร

ในภาษาเขมร คำว่า “ตล” หรือทะเลนั้น แปลว่า “บึง-หนอง-หรือแม่น้ำ” ไทยลาวรับคำนี้มา แต่ใช้ในความหมายที่ใหญ่โตกว่า คือ กลายเป็นทะเล (หนองๆ ของสมุทร) ส่วนคำว่า “สาบ” ก็เป็นภาษาเขมรเช่นกัน แปลว่า “จืด”

ใครที่เคยไปพนมเปญก็จะทราบดีว่า ตรงหน้าเมืองที่มีพระราชวังของพระมหากษัตริย์ขอมเขมร (ที่ถูกคนไทย “กล่าวหา” อยู่เรื่อยๆ ว่า ขอมเขมร ลอกไปจากกรุงเทพฯ) นั้น เรียกว่า “จตุรมุข” คือ มีแม่น้ำทะเลสาบ (หรือทะเลธม) น้ำโขง และน้ำป่าสัดมาเจอกัน กลายเป็นสี่สาย (แม่น้ำโขงถือเป็นสองสาย เพราะไหลมาจากเหนือ แล้วไหลลงไปทางใต้)

บริเวณนี้เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ที่ขอม/เขมรเมื่อเสียกรุงยโสธรปุระ (หรือนครวัดนครธม) ให้แก่อยุธยาสมัยพระเจ้าสามพระยาแล้ว ก็หนีไปสร้างเมืองหลวงใหม่ที่ละแวก ครั้นเสียเมืองละแวกให้พระนเรศวร ก็หนีไปสร้างเมืองอุดง ครั้นสลัดแอกจากการเป็น “ประเทศราช” ของสยาม (รัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 4) ไปขึ้นเป็น “รัฐในอารักขา” ของฝรั่งเศส ก็ไปสร้างเมืองหลวงใหม่ที่พนมเปญ แต่ขอม/เขมรก็โชคร้าย “หนีเสือปะจระเข้” เพราะไปใกล้เวียดนามที่ศิปลานเข้ามาทางด้านตะวันออก

บริเวณจตุรมุข (ไม่ไกลจากสถานทูตไทยเท่าไร) งดงามมาก เข้าใจว่าแต่เดิมขอม/เขมรอาจจะเรียกแม่น้ำนี้ว่า “ทะเลสาบ” หรือ ตลแซบ (หรือ ตลธม) บริเวณนี้ในหน้าน้ำหลาก น้ำที่ไหลลงมาจากทางเหนือจากคอนพะเพ็ง มีปริมาณน้ำมากมามหาศาล ไหลลงได้ไปออกเวียดนามไม่ทัน ล้นเอ่อท่วมท่วมดินขึ้นเหนือ จนกระแสน้ำทวนเข้าไปใน “ทะเลสาบ” (Tonle Sap) คือ ดินขึ้นไปจนถึงเมืองพระตะบองและเสียมเรียบ ไปจนถึง “นครวัดนครธม” (หรือกรุงศรีอยุธยา)

ในฤดูฝน ทะเลสาบเขมรจะใหญ่กว่าปกติถึงสามเท่า ทำให้บริเวณนั้นกลายเป็น “อู่น้ำอู่น้ำ” อุดมไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร (ปลา) อันเป็นฐานที่มั่นทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของอาณาจักรขอมเขมรโบราณถึงกว่า 600 ปี นับเป็นอาณาจักรที่ยืนยาวที่สุดแห่งหนึ่งในอุษาคเนย์ก่อนที่จะ “เสียกรุง” ให้แก่กองทัพอยุธยา จนต้องย้ายไปอยู่ละแวก อุดง และพนมเปญตามลำดับดังที่กล่าวมาแล้ว (แต่อู่น้ำอู่น้ำในทะเลสาบ ก็กำลังเผชิญกับ

ปัญหาน้ำล้นน้ำน้อยเนื่องจากการสร้างเขื่อนบนไฟฟ้าของจีน)

เมื่อแม่น้ำโขงออกจากกัมพูชาเข้าไปในเวียดนาม ก็มีอีกชื่อใหม่เป็นภาษาเวียดนามว่า “เกาลอง” หรือ “เก้ามั่งกร” แยกแยกสาขาออกมาหลายในบริเวณที่เรียกว่าดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ (delta) บริเวณปากแม่น้ำโขงในเวียดนามนี้ก็เป็นอุ้งน้ำของเวียดนามได้ เป็นบริเวณที่ปลูกข้าวได้ผลมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก เช่นเดียวกัน เวียดนามได้กำลังเผชิญกับปัญหาน้ำในแม่น้ำโขงลด และน้ำทะเลกลับความเค็มของเกลือกำลังคืบคลานเข้ามา (ทำนองเดียวกับสวนผลหมากรากไม้ของแถวฝั่งธนบุรี ที่ได้ล่มไปแล้ว)

จะเห็นได้ว่าความหลากหลายของแม่น้ำโขง แม้กระทั่งชื่อเรียกก็ไม่เหมือนกัน ในแต่ละที่ แต่ละถิ่น แต่ละวัฒนธรรมเรียกกันต่างออกไป จะเหมือนกันก็ในยุคสมัยใหม่ของเราเอง ที่เมื่อมีการศึกษาในระบบโรงเรียน ระบบสื่อสารคมนาคมสากล ทำให้เราเรียกชื่อแม่น้ำเหล่านี้เหมือนกันหมดว่า “แม่โขง” หรือสะกดเป็นภาษาอังกฤษบรรทัดฐานว่า The Mekong River

จากเชียงรุ่งถึงเชียงแสน

ที่สำนักงานตรวจคนเข้าเมืองของเชียงรุ่ง มีโปสเตอร์ติดไว้ตะลึงตา (ที่ผมแอบแกะเอามา) มีข้อความเป็นภาษาจีน อ่านตามสำเนียงไทยว่า “ลานจั้งเจียง” ซึ่งแปลว่า “แม่น้ำล้านช้าง” มีข้อความภาษาอังกฤษแถมอีกว่า Lancangjiang-Mekong River Youth Friendship Voyage 2001.12.21-2002.1.1 ถ้าจะแปลเป็นไทยคงได้ความว่า “เส้นทางมิตรภาพเยาวชนแห่งแม่น้ำล้านช้าง-แม่โขง” มีรูปเรือท่องเที่ยวบนขนาดกลางสามชั้นดูหรูหรา เชื้อเชิญให้ไปเที่ยว

แผนที่ดังกล่าวแสดงเส้นทางไล่เลาะตามลำน้ำจากเชียงรุ่ง ผ่านวังปุง (Wan Pung) เชียงแสน หลวงพระบาง เวียงจันทน์ พนมเปญ จนถึงมีโทในเวียดนามใต้ (และถึงนครโฮจิมินห์ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงตอน) อย่างไรก็ตาม “ทริป” ที่โฆษณาไว้นี้ทำเป็นจุดไขปลาสีแดงว่าล่องไปถึงเพียงแค่หลวงพระบางเท่านั้น (ช่วงสงท้ายปีเก่า 21 ธันวาคม 2544 ถึงต้อนรับปีใหม่ 1 มกราคม 2545) นี่เป็นความพยายามของจีน (ผ่านองค์กรของเยาวชนคอมมิวนิสต์จีน โดย

อ้างว่าร่วมเขยวชนพม่า ลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนาม) ที่จะเปิดเส้นทาง
ท่องเที่ยวเข้าสู่อุษาคเนย์

อันว่าเมืองเชียงรุ่งที่ถูกกำหนดให้เป็นจุดเริ่มต้นการล่องแม่น้ำโขงนั้น
นักวิชาการไทยมาหน้าหลายตาพากันไปเยี่ยมเยือนใน “ยุคเศรษฐกิจและ
วิชาการฟองสบู่” โดยเฉพาะช่วงปลายทศวรรษ 1980 และต้นทศวรรษ
1990 สร้างความประทับใจและอารมณ์ “โรแมนติก” สิบสองพันนามีเชียงรุ่ง
เป็นเมืองเอก กลายเป็นสัญลักษณ์ของสังคมโบราณของชนเผ่า “ไต/ไท” ที่ก่อน
จะเป็น “อารยะ” ด้วยการรับอิทธิพล “แขกและฝรั่ง” (ภารตภิวัตน์ หรือ
Indianization กับอัสดงคตภิวัตน์ หรือ Westernization) ผู้คนที่นี่แต่งตัว
ตามประเพณี รัชชาวัฒนธรรมอันดีงาม ภาษาเรียบง่าย นุ่มสาวยังใช้คำนำ
หน้าว่า “ไอ้และอี” อย่างไม่ต้องเคอะเขิน ที่เชียงรุ่งเราก็มีโกดไต (ไทลื้อ) แสน
น่ารัก พอขึ้นมาบนเรือทัวร์ก็แนะนำตัวเองว่าชื่อ “อีคำ” ทันที (จริงๆ)

เวลาและสภาพการณ์เปลี่ยนไป “ไวเหมือนโกหก” เชียงรุ่งที่ผมเห็นครั้ง
นี้เป็น “ซ็อก” เสียมากกว่า บ้านเรือนใต้ถุนหลังคาสูง ถูกรื้อทิ้งกลายเป็นตึก
ห้องแถวหน้าเกลียด วัฒนธรรมเมืองและจีนอันรุกไล่เข้ามา ทำให้ “ไทลื้อ”
ชนส่วนใหญ่ของสิบสองพันนา กลายเป็น “คนแปลกหน้า” ในดินแดนของตน
ที่วัดพระธาตุเหนือ (วัดมหาราชฐานสุทธาวาส) สัญลักษณ์ของเมืองเชียงรุ่ง
งดงามด้วยเจดีย์ขาวกลม รูปทรงคล้ายหน่อไม้แปดทิศนั้น สาววัยรุ่นกลุ่มหนึ่ง
กำลังถ่ายรูป และ “โพสต์” ทำกันอย่างสนุกสนาน

เธอเอียงข้าง เอียงหลัง หันหน้าหันหลัง ผมยาว กระโปรงยาว สะสวย
และที่โดดเด่นตะตาเป็นพิเศษก็คือ “รองเท้าสันตึก” คู่หมี่มา เธอคงไม่ยอมจะ
“ล้ำหลัง” อยู่กับเหย้าเฝ้าเรือน และเป็นสาวน้อยเรียบร้อยราวผ้าพับไว้ พ่าย
แพ้วสาว ๆ รุ่นราวเดียวกันแถวสยามสแควร์ หรือชิงจุกในกรุงโตเกียวเป็นแน่

เชียงรุ่งและสิบสองพันนาเปลี่ยนไปมาก และกำลังกลายเป็น
“เชียงใหม่ที่ 2” ไปทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ เชียงรุ่งเป็นหนึ่งใน “ศูนย์กลางของ
การท่องเที่ยว” ที่มีลูกค้าที่เป็นคน “จีนฮั่น” พากันลงมา “สัมผัส” สาว (ชนพื้น
เมือง) เผ่า “ไทลื้อ”

ความทันสมัยและ “วัฒนธรรมประดิษฐ์” เพื่อการท่องเที่ยว ทำให้เรา

เห็น “จุดขาย” ที่เติมไปด้วย “สาวงาม” (แบบเดียวกับเชียงใหม่ ที่เรามักจะเห็น “สาว” มากกว่า “หนุ่ม”) สาวเหล่านั้นนุ่งกระโปรงยาวแทนผ้าถุงเมื่อแสดง นาฏศิลป์ ก็น่าแปลกและน่าตื่นเต้นที่สุดของเธอ “เปิดสะดือ” เธอรำ เธอพ้อน ด้วยลีลาที่แปลก แปล่ง คล้ายกับดู “ฝรั่งรำไทย” ในหนังที่ถูกห้าม (เช่นเซอร์) อย่าง The King and I หรือ Anna and the King และก็คล้ายกับการแสดง จินตลีลาประเภท “แสงสีเสียง” สุคนิยม และ “ไม่ต้องห้าม” ตามโบราณสถาน และริมแม่น้ำหลายสายของบ้านเรา มิตรร่วมทางของผมจาก “ไซนธรรมศาสตร์” หงุดหงิดบ่นพึมพำว่า “อุบาทว์”

แม่น้ำโขงและดินแดนในลุ่มแม่น้ำโขงกำลัง “ถูกเปิด” ออก ด้วยสภาพ ทางภูมิศาสตร์ที่จะเอื้ออำนวยให้จีนทะลวงเข้าถึงใจกลางของอุษาคเนย์ (ผ่านเข้ามณฑลเลยในพม่า เข้าเชียงรายในไทย และเข้าหลวงพระบางในลาว) จีนกำลังเป็น “ตัวแปร” ที่สำคัญของความเปลี่ยนแปลงในลุ่มแม่น้ำโขงทั้งหมด จีนในฐานะ “มหาอำนาจใหม่” กำลัง “ส่อง” ลงมาตามลำน้ำและจะ “พิชิต” พรหมแดนสุดท้ายของเอเชีย ซึ่งครั้งหนึ่งในอดีตมหาอำนาจจักรวรรดินิยมเก่า อย่างอังกฤษ ฝรั่งเศส ได้พยายาม “ทวน” น้ำขึ้นไปแล้ว

องรี มูโอด์ และ “ความบ้าแม่น้ำโขง” ของลัทธิอาณานิคมฝรั่งเศส

ใครก็ตามที่เป็นนักเดินทางท่องเที่ยว และชอบอ่านหนังสือสักหน่อย ก็คงรู้จักนักเดินทางผู้ยิ่งใหญ่ท่านหนึ่ง คือ Henri Mouhot องรี มูโอด์ เป็น นักธรรมชาติวิทยาชาวฝรั่งเศส ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากอังกฤษ เข้ามาสำรวจ ดินแดนสยาม ลาว และกัมพูชา เมื่อปี 1858-1861 (พ.ศ. 2401-2404) หรือใน สมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เมื่อ 100 กว่าปีมาแล้ว ในสมัยนั้นทั้ง ลาวและกัมพูชายังเป็น “ประเทศราช” ของสยามอยู่ (และก็ส่งบรรณาการให้ เวียดนามที่กรุงเว้ด้วย)

มูโอด์ถูกขนานนามว่าเป็นผู้ “ค้นพบนครวัด” และเป็นผู้ทำให้ฝรั่งตื่น นครวัด จนกระทั่งมีวลีที่ว่า see Angkor and die ทั่วๆ ที่ตัวเขาเองก็หาได้กล่าว อ้างความยิ่งใหญ่นี้ไม่ มูโอด์สำรวจไปทั่วในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง

จากสิงคโปร์เขาเข้ามาในกรุงเทพฯ ไปจันทบุรี เพชรบุรี สระบุรี (จนถึงพระบาท) การเดินทางครั้งสำคัญของเขาคือเลาะลัดจากตราดไปขึ้นเมืองกัมปอต แล้วเดินทางต่อไปจนถึงอุดง (เมืองหลวงเก่าของเขมรซึ่งย้ายมาจากละแวก และก่อนที่จะย้ายไปถึงพนมเปญ) จากนั้นมุโอดก็ขึ้นไปตามลำน้ำทะเลสาบจนกระทั่งถึงนครวัด (มกราคม 2403) ก่อนที่จะตีกลับกรุงเทพฯ ผ่านด้านอรัญประเทศ

ในปี 2404 มุโอดเดินทางเข้าสู่ที่ราบสูงโคราช ผ่านไปทางชัยภูมิ ไปจนถึงเมืองปากลาย แล้วขึ้นไปจนถึงหลวงพระบาง ได้เข้าเฝ้าเจ้ามหาชีวิต "จันทราช" ณ ที่นั้น มุโอดเป็นไข้ป่าและเสียชีวิตเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2404 เมื่ออายุได้เพียง 35 ศพของเขาถูกฝังอยู่ที่ริมแม่น้ำคานที่ไหลมาออกแม่น้ำโขงเหนือวัดเชียงทองที่หลวงพระบาง ใครที่เป็นนักท่องเที่ยวที่แท้จริงก็คงได้ลุยไปดูสุสานของมุโอด บอกตรงๆ ว่าช่างเป็นที่อนตายซึ่งคงงามเสียนี้กระไร

บันทึกและจดหมายของมุโอดถูกส่งกลับไปยังน้องชายของเขาในอังกฤษ และก็ได้รับการทำบรรณาธิการตีพิมพ์ทั้งภาษาฝรั่งเศสและอังกฤษ ในเล่มภาษาอังกฤษที่แพร่หลายนั้นพิมพ์แล้วพิมพ์อีก ล่าสุด 2535 ฉบับ กระเป๋าของออกซฟอร์ดนำมาพิมพ์ คือ *Travel in Siam, Cambodia, and Laos 1858-1860* พร้อมภาพประกอบงดงาม ใครสนใจดูฉบับที่ เอนก นาวิกมูล มาย่อให้ดูรูปสวยๆ ก็ได้ใน ภาพสยามของ อองรี มุโอด (2542)

ความสำเร็จของการสำรวจลุ่มแม่น้ำโขงของ อองรี มุโอด มีผลทำให้ "นครวัดนครธม" กลายเป็นสิ่งที่เลื่องลือถึงความมหัศจรรย์ของโลกตะวันออก (ตอนนั้นยังไม่มีคำว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือคำว่าอุษาคเนย์) และก็เป็นผลทำให้ฝรั่งเศสสนใจในดินแดนอินโดจีนอย่างมหาศาล จนท้ายที่สุดก็เข้ามายึดครองเป็นอาณานิคม ฝรั่งเศสได้ชื่อว่าเกือบจะตก "ขบวนรถไฟสายอาณานิคมอุษาคเนย์" เพราะทั้งเจ้าอาณานิคมรุ่นแรก คือ โปรตุเกส สเปน ฮอลันดากับรุ่นหลัง คืออังกฤษและสหรัฐฯ ต่างก็แผ่อิทธิพลเข้ามา ค่อยๆ ยึดตรงนั้น นิดตรงนั้นน้อยไปแล้ว กว่าฝรั่งเศสจะฟื้นตัวจากการปฏิวัติ (1789) จากสงครามนโปเลียน (1812, 1815) และปัญหาการเมืองภายในที่กลับไปกลับมา ระหว่างการมีระบอบกษัตริย์กับระบอบประธานาธิบดี ในอุษาคเนย์จะ

เหลือไว้ให้ยึดเป็นอาณานิคมก็แต่สยามกับเวียดนามเท่านั้นเอง (ในขณะที่กัมพูชาและลาวต้องขึ้นกับ “สองฝั่งฟ้า” ส่งบรรณาการให้ทั้งกรุงเทพฯ และกรุงเว้)

ฝรั่งเศสค่อยๆ เข้ามาตอดดินแดนในอินโดจีนไปที่ละเล็กทีละน้อย ได้เวียดนามใต้ไปเมื่อปี 2405 (1 ปีหลังการตายของมูอิတ်) ภายในเพียง 1 ปีต่อมา 2406 (1863) ฝรั่งเศสก็สามารถเกลี้ยกล่อมให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (สมเด็จพระทวดของนโรดมสีหนุ) สละจากการเป็น “ประเทศราช” ของสยาม (รัชกาลที่ 4) หันไปขึ้นเป็น “รัฐในอารักขา” ของฝรั่งเศส

ในบรรยากาศของการล่าอาณานิคมครั้งนี้ ฝรั่งเศสมี “วาระ” ที่ไม่ซ่อนเร้นแต่อย่างใดว่า ต้องการใช้น้ำโขงเป็นเส้นทาง “ประตูหลัง” เพื่อเข้าสู่เมืองจีน “เจ้าอาณานิคมภักวีคณัฐ” ฝรั่งเศสและอังกฤษ ก็คล้ายๆ กับ “เจ้าโลกาภักวีคณัฐ” อเมริกันในปัจจุบันนั่นแหละ คือต้องการตลาดเพื่อขายสินค้าอุตสาหกรรมของตน นัก “อภักวีคณัฐ” ทั้งหลายมักจะฝันเห็นตัวเลขจำนวนประชากรจีนที่จะซื้อสินค้าของตน (ปากกาเพียง 1 ด้าม รองเท้าเพียง 1 คู่ หรือเบอร์เกอร์ 1 ก้อนต่อประชากรของจีน คิดดูจะเป็นตัวเงินอันแสนหวานสักเพียงไหน)

ในปี 2409 (1866) หลังจากได้กัมพูชาไป (แต่ยังไม่ได้ทั้งหมด ที่เหลือคือ เสียมเรียบ พระตะบอง ศรีโสภณ ที่ตระกูลอภัยวงศ์ปกครองในนามของกรุงเทพฯ อยู่) กระทรวงทหารเรือและอาณานิคมฝรั่งเศส ร่วมกับกระทรวงการต่างประเทศ ก็ส่งชุดสำรวจชุดใหญ่ทวนแม่น้ำโขงขึ้นไปเพื่อตี “ประตูหลัง” ของจีน เช่นเดียวกับอังกฤษซึ่งก็ “บ้าประตูหลัง” ของจีนโดยคิดว่าจะเข้าไปได้โดยขึ้นไปทางแม่น้ำอิรวดี ก็กระแหนะกระแหนะฝรั่งเศสชุดนี้ว่า la monomanie du Mekong ซึ่งแปลเป็นไทยได้ว่า “ชุดคลุ้มคลั่งแม่น้ำโขง” หัวหน้าของชุดนี้คือ ดูดาร์ต เดอ ลาเกร (Dudart de Lagree) นายทหารเรือผู้มีบทบาทในการทำให้กษัตริย์เขมร ณ เมืองอุดง ลงนามอยู่ใน “อารักขา” ของฝรั่งเศส

ชุดสำรวจของฝรั่งเศสชุดนี้ ถือได้ว่าเป็นชุดที่มีความสำคัญมาก ตัวของเดอ ลาเกร นั้นเป็นผู้แทนของฝรั่งเศสในเวียดนามใต้ คู่กันเคยกับดินแดนแถบนี้ดี และเคยไปนครวัดมาก่อน (และเคยปฏิบัติงานในหน้าที่นักอาณานิคมมา

แล้วที่เมืองอุตง) ชุดสำรวจจะมีคนฝรั่งเศส 10 คน ชาวพื้นเมือง 3 คน ในบรรดาคนฝรั่งเศสนั้น จะมีชื่อที่คุ้นหูของนักประวัติศาสตร์อุษาคเนย์ เช่น ฟรานซิส การ์นิเยร์ (Francis Garnier) นายทหารหนุ่มผู้กล้าแม่ น้ำใจแท้จริง (การ์นิเยร์ จะถูกผู้รักชาติเวียดนามฆ่าตายที่ฮานอยภายหลัง) เขาต้องการแข่งขันและเอาชนะจักรวรรดินิยมอังกฤษ นอกจากนี้ก็มีแพทย์ทหารเรือสองนาย มีนักพฤกษศาสตร์ นักธรณีวิทยา และที่น่าสนใจคือมีช่างภาพพร้อมกล้องถ่ายรูปไปด้วยหนึ่งนาย ทำให้เรามีภาพเยี่ยมๆ จากชุดสำรวจนี้ หนึ่ง ชุดนี้ยังมีศิลปินหนึ่งนายนาม Louis Delaporte เดอลาปอร์ตเขียนรูปเก่งมาก

ชุดสำรวจออกเดินทางจากไซ่ง่อน ขึ้นตามลำน้ำโขง และแวะสำรวจ "นครวัด" พร้อมบันทึกภาพอยู่เป็นเวลานาน ที่เสียมเรียบคณะสำรวจต้องรอบอานุญาตผ่านแดนจากสยาม (ที่ยังมีอิทธิพลเหนือมณฑลด้านตะวันตกนี้ อยู่) หลังจากนั้นชุดสำรวจก็เดินทางทวนแม่น้ำขึ้นไป ผ่านเมืองเวียงจันทน์ซึ่งยังคงเป็นเมืองถูกทิ้งร้าง มีป่าปกคลุมอยู่หนาทึบ นี่เป็นผลพวงจาก "สงครามเสียกรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวเวียงจันทน์" เมื่อปี 2371 (1828) ในสมัยสงครามกู้กรุงของ "เจ้าอนุวงศ์" ที่พ่ายแพ้ต่อกองทัพรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 3 และ "ท้าวสุรนารี"

ชุดสำรวจแวะที่หลวงพระบาง เข้าเฝ้าและได้รับการต้อนรับจากเจ้ามหาชีวิต "จันทราช" (เช่นเดียวกับมูฮอต์) นักสำรวจฝรั่งเศสถูกเตือนไม่ให้เดินทางต่อไปเมืองจีน เพราะกำลังมีกบฏชาวนา แต่คณะฝรั่งเศสก็เดินทางต่อผ่าน "สบรวก" (ที่ต่อมาได้ชื่อจากการค้าฝิ่นและการท่องเที่ยวว่า "สามเหลี่ยมทองคำ") และเมื่อเข้าเขตเมืองจีน หัวหน้าคณะคือเดอ ลาเกร ก็หมดแรงเสียชีวิต การ์นิเยร์นายทหารหนุ่มผู้ "คลุ้มคลั่งแม่โขง" นำทีมเดินทางต่อจนถึงเมืองต้าลี่ (น่านเจ้า) และก็ตัดสินใจจบการสำรวจที่นั่น แทนที่จะไปจนกระทั่งถึงต้นกำเนิดของแม่น้ำโขง

สรุปแล้วชุดสำรวจฝรั่งเศสใช้เวลาทั้งหมดถึง 2 ปี เดินทางแสนไกลจากไซ่ง่อนในเวียดนามใต้จนถึงต้าลี่ (หลังจากนี้แม่น้ำโขงหาได้ลึกลับอีกต่อไป) คณะสำรวจเบนเข็มการเดินทางไปยังเมืองฮั่นเค้าชายทะเลของจีน และก็รู้ได้ด้วยประสบการณ์ กล่าวคือ แม่น้ำโขงไม่สามารถจะใช้เป็นเส้นทาง

คมนาคมเพื่อเข้าประตูหลังของจีนได้แต่อย่างใด การเดินทางสาหัสสากรรจ์มากกว่าที่คิด ถึงขนาดหัวหน้าที่มีเสียชีวิต ระยะทางก็ไกลแสนไกล (จากโขงจนถึงต้าลี่ก็ประมาณ 3,000 กิโลเมตร) ความยากลำบากในการเดินทางเกาะแก่งในแม่น้ำยากต่อการเดินเรือ ฝรั่งเศสตัดสินใจเลิกล้มที่จะใช้แม่น้ำโขงเข้าเมืองจีน (เช่นเดียวกับที่อังกฤษก็ต้องเลิกล้มความคิดเกี่ยวกับอิรวดี) จะใช้ก็ในช่วงสั้นๆ ระหว่างเมืองต่อเมืองเท่านั้น น่าสนใจว่าจีนและไทยที่กำลังตื่นตัวต่อการใช้เส้นทางคมนาคมนี้ในยุคนี้ จะได้ผลหรือได้ประสบการณ์ประการใด

แต่การสำรวจแม่น้ำโขงครั้งนั้น (ซึ่งมีผลงานปรากฏเป็นหนังสือ Voyage d'exploration en Indo-Chine) ก็ทำให้ฝรั่งเศสขยายอาณานิคมของตนในอินโดจีน ได้เวียดนามไปทั้งประเทศ และยังได้ลาวไปอีกด้วย ดังจะเห็นได้จาก “วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ. 112” หรือ พ.ศ. 2436 ที่ฝรั่งเศสยกเรือรบสองลำเข้ามาในอ่าวไทย แล่นเข้ามาจอดอยู่หน้าสถานทูตฝรั่งเศส (ริมแม่น้ำเจ้าพระยาติดกับโรงแรมโอเรียนเต็ล) ชมชู้จนกระทั่งสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ต้องยอมสละอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนลาวหรือฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง รวมทั้งการที่ต้องสละ “มณฑลบูรพา” เสียมเรียบ พระตะบอง และศรีโสภณ เพื่อแลกเงินทูลีและตราด (กับด่านซ้าย) ในปี 2450 (1907) ในเวลาต่อมาในรัชสมัยเดียวกันนั้นด้วย

แม่น้ำโขงเพื่อการคมนาคมและการท่องเที่ยว

หากเราจะแบ่งง่ายๆ แล้ว แม่น้ำโขงอาจแบ่งเป็นสามตอน คือ (หนึ่ง) ตอนบน ซึ่งอาจจะถือได้ว่าจากจุดเริ่มต้นในทิเบต ลงมาจนถึงประมาณสามเหลี่ยมทองคำ (สอง) ตอนกลาง ช่วงที่ผ่านระหว่างประเทศไทยกับลาว และ (สาม) ตอนล่าง เมื่อแม่น้ำโขงผ่าน “สี่พันดอน” หรือ “ดอนโขง” ตกลงเป็น “น้ำตก” บริเวณ “คอนพะเพ็ง” และ “แก่งลิผี” เข้าไปในกัมพูชา แล้วไหลเรื่อยไปจนออกที่ปากอ่าวเวียดนาม

แม่น้ำโขงตอนบนที่ชุดสำรวจของฝรั่งเศสไปเสียหัวหน้าที่มีเมื่อ 100 กว่าปีมาแล้ว และที่ชุดของเราได้ไปเห็นด้วยตาตนเองเมื่อเดือนธันวาคม

2544 นั้นอยู่ในหุบเขาสูงชัน เต็มไปด้วยเกาะแก่ง แม่น้ำไหลคดเคี้ยวเกือบตลอด มีเรือเหล็กท้องแบนของจีนวิ่งขึ้นลงอยู่ 70 ลำ ส่วนใหญ่จะขนผลไม้ราคาถูกลง เช่น สาลี่และแอปเปิลมาขึ้นที่ท่าเชียงแสน แต่ในขณะที่เดียวกันสินค้าราคาถูกลงของจีนก็อาศัยเส้นทางนี้ลงมาถล่มตลาดอุษาคเนย์ กลางทางพบหนุ่มน้อยโบกขึ้นเรือมาด้วย ได้ความว่ามาจากดอยแม่สลอง มีสินค้าติดตัวมาหลายถุง กว่าจะได้ความว่าแบกอะไรมา ต้องถามไถ่อยู่นาน เจ้าหนุ่มกระมิดกระเมี้ยนนำสินค้าออกมาโชว์ ปรากฏเป็นกางเกงในสตรีเนื้อนุ่มประดับลูกไม้งดงามหวิวใจ

เรือเหล็กท้องแบนของจีนนี้ถือได้ว่าทันสมัยสุดๆ เหนือกว่าเรือของชาติเล็กชาติน้อยอย่างไทยลาว แต่ที่หัวเรือยังต้องมีคนสองคนคอยใช้ถ่อไม้ไผ่หยั่งน้ำลึก บางทีเรือก็ติดท้องทราย เมื่อใกล้เชียงแสนเข้ามา เราไปติดอยู่ใกล้กับเมืองมอม เหนือสามเหลี่ยมทองคำและบ่อนกาสิโนของพม่า (แต่ทุนไทย) ใครที่คุ้นกับเรื่องพระเรื่องเจ้าก็คงได้ยินชื่อของ “ครูบานบุญชุ่ม” วัดของท่านอยู่ในเขตพม่าตรงข้ามกับเมืองมอมของลาว

สภาพแม่น้ำโขงตอนบนสิ้นสุดลงประมาณสามเหลี่ยมทองคำ กลายเป็นบริเวณที่ราบ แม่น้ำเริ่มต้นในหน้าแล้ง นี่จะเป็นสภาพของแม่น้ำระหว่างลาวและอีสานของเราเป็นระยะทางประมาณ 800 กิโลเมตร ไปจนกระทั่งถึงอุบลราชธานีกับแขวงจำปาสัก

พอลงมาอยู่ช่วงพนมเปญก็เป็นที่ราบมณีมา มีลักษณะเป็นดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำต่างๆ ที่ยังไม่ใกล้ทะเลนักก็ตาม เมื่อลงไปอีกแล้วแยกเป็นแม่น้ำเก้าสายนั้น มีลักษณะไม่ต่างกับดินดอนสามเหลี่ยมปากน้ำเจ้าพระยา (ที่ก็มีหลายๆ แม่น้ำในบริเวณเดียวกัน คือ แม่งลอง ท่าจีน เจ้าพระยา บางปะกง) นักวิชาการและทีมวิจัยแม่น้ำโขงทั้งหลายยืนยันว่า ช่วงระหว่างมีโขงกับโขงอน (หรือนครโฮจิมินห์) นั้น ภูมิประเทศ ตลอดจนการทำสวนแบบยกร่องปลูกผลหมากรากไม้ เหมือนแถวคลองรังสิต คลองภาษีเจริญ คลองบางขุนเทียน แทบไม่น่าเชื่อ

หากมองในภาพรวมแล้ว ปากแม่น้ำสำคัญของดินแดนแถบนี้ ไหลมาจากดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำที่กวางตุ้ง แม่น้ำแดง (เวียดนามเหนือ)

แม่น้ำโขง แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำอิรวดี และปากแม่น้ำที่บังกลาเทศนั้น มีสภาพและประวัติคล้ายคลึงกันมาก แต่พัฒนาการการใช้ที่ดินปากแม่น้ำจะอยู่ในช่วงระยะเวลาต่างกัน ปากแม่น้ำเจ้าพระยาและปากแม่น้ำโขงกำลังเสื่อมสลาย และอาจจะพินาศไปพร้อมๆ กับการเปลี่ยนจากสังคมเกษตรเป็นสังคมเมือง เปลี่ยนระบบนิเวศ เรื่องนี้เคยเกิดมาแล้วกับปากแม่น้ำเพิร์ลที่กวางโจว

น่าเชื่อว่าความฝันของนักโลกาภิกวักัน (ใหม่) อย่างจีนฮั่น (ด้วยความร่วมมือจากนักธุรกิจไทยระดับสูง) คือการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงในแง่ของการคมนาคมและการขนส่ง ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือการขนถ่ายสินค้าราคาถูกลงมาตีตลาดในอุษาคเนย์ ไม่แน่ว่าประเทศในอุษาคเนย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเล็กประเทศน้อยอย่างลาว กัมพูชา หรือแม้แต่ไทยกับเวียดนามจะได้ประโยชน์คุ้มค่าหรือไม่ เมื่อเทียบกับที่จีนกำลังได้ไป

และเมื่อพูดถึงการท่องเที่ยว ซึ่งเป็น “อุตสาหกรรม” ขวัญใจของประเทศที่ต้องการรวดเร็วและลัด และก็มีกรจ้วงหัวใช้คุณศัพท์เพื่อให้ดูดี เช่น “เชิงวัฒนธรรม” หรือ “เชิงนิเวศ” ก็ตาม แต่ก็น่าเชื่อว่า ถ้ามิใช่ผู้รักการผจญภัย ไม่ทรหดอดทน ไม่ชอบลิ้มรสความยากลำบาก และไม่สามารถเที่ยวแบบนอกเหนือจากรูปแบบของการท่องเที่ยวหรือ “ฉาบฉวยทัวร์” กระแสหลักแล้ว การล่องแม่น้ำโขงก็ไม่น่าพิสมัยอะไรนัก

ชุดทัวร์ของเราที่ไปคราวนั้น เราเดินทางอย่างสังเขปเพียง 5 วันกับ 4 คืน และช่วงที่เราล่องแม่น้ำโขงในเรือเหล็กท้องแบนของจีนก็เพียง 1 วันเต็มหรือ 11 ชั่วโมง เป็นระยะทาง 200 กิโลเมตรเท่านั้น เราเสียค่าใช้จ่ายหัวละ 31,000 บาท ไม่แน่ว่านี่เป็นทัวร์ที่ไปแล้วอยากจะไปเป็นครั้งที่ 2

เมื่อกลับมาเราได้ข่าวว่าในเดือนพฤศจิกายน 2545 บริษัทท่องเที่ยวชั้นนำอย่างบริษัทดีทีแอสล์ม แทรเวลซ ทดลองจัด “แกรนด์ทัวร์” ในแม่น้ำโขงด้วยชื่อชวนฝันย้อนยุคคล้ายชุดสำรวจของฝรั่งเศสว่า Expedition Mekong: River of Dreams ใช้เรือชั้นเยี่ยมสะเทินน้ำสะเทินอากาศ “ซูเวอร์คราฟ” (ต่อในเชียงไต้) อ่างกันว่าเรือแบบนี้ไม่สร้างความปั่นป่วนเป็นคลื่นกระแทกฝั่งหรือกระทบเรือเล็กเรือน้อยของชาวบ้าน ไม่เหมือนเรือเหล็กท้องแบนของจีนที่วิ่ง

ผ่านใครไปก็เหมือนวาทภัยย่อมๆ แต่ฮูเวอร์คราฟก็หนวกหูเป็นบ้า สุดยอดของมลพิษทางเสียง

แผนแกรนด์ทัวร์ทดลองครั้งนี้ หากล่องแม่โขงเกือบตลอดสายก็จะใช้เวลา 17 วัน ราคาทัวร์ทั้งหมด 4,700 ดอลลาร์ หรือประมาณ 2 แสนบาท เป็นระยะทางถึง 2,620 กิโลเมตร หรือกว่าครึ่งหนึ่งของความยาวของแม่น้ำโขง (4,909 กิโลเมตร)

การเดินทางใช้เรือเกือบตลอด โดยลูกทัวร์บินไปรวมกันที่คุนหมิง แล้วล่องแม่น้ำโขงตามลำดับ คือ จากเชียงรุ่ง-เชียงแสน 220 กิโลเมตร จากเชียงแสน-หลวงพระบาง 360 กิโลเมตร จากหลวงพระบาง-เวียงจันทน์ 430 กิโลเมตร จากเวียงจันทน์-สวันเขต 460 กิโลเมตร จากสวันเขต-ปากเซ 260 กิโลเมตร จากปากเซ-คอนพะเพ็ง 155 กิโลเมตร (ตรงนี้น่าสนใจ คือ ต้องยกเรือออกจากแม่น้ำหลบน้ำตกคอนพะเพ็ง) จากคอนพะเพ็ง-สตุงเตริง 55 กิโลเมตร เข้ากัมพูชา จากสตุงเตริง-กระตี 135 กิโลเมตร จากกระตี-พนมเปญ 215 กิโลเมตร จากพนมเปญ-คันโท 330 กิโลเมตร และไปสิ้นสุดการเดินทางที่นครโฮจิมินห์

ในยุคเศรษฐกิจฟองสบู่ มีคนสัญชาติไทยไปลงทุนเพื่อการท่องเที่ยวที่เชียงแสนและแม่สายไว้มัน้อย กว่านซื้อที่ดินจำนวนมาก สร้างดีกรามไว้เป็นศูนย์การค้าท่าเรือ ตอนนีถูกปล่อยให้ร้างก็เยอะ ความฝันที่จะมี "ทัวร์สต์" วันละเป็นพันเป็นหมื่น มีเรือวิ่งขึ้นวิ่งลง ก็ดูจะเป็นฝันสลาย บางรายถึงกับ "เจ๊ง" ไปเป็นพันล้านบาท แผนการใหญ่ของจีนและไทยระดับ รมต. หรือระดับมณฑลยูนนานกับจังหวัดเชียงราย ทั้งด้านการคมนาคม การขนส่ง และการท่องเที่ยว ยังดูห่างไกล แต่โดยสรุป "ความคลุ้มคลั่งแม่โขง" คล้ายกับฝรั่งเศส ก็ยังมีให้เห็นในปัจจุบัน

การข่มขืนชำเราแม่น้ำโขง-ระเบิดเกาะแก่งกับสร้างเขื่อน

มีนักวิชาการและเอ็นจีโอจำนวนไม่มัน้อย ที่เชื่อว่าปัญหาของโลกรปัจจุบัน คือเรื่องของการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ความได้เปรียบและเสียเปรียบกันทางด้านเทคโนโลยี ทำให้ผู้คนกลุ่มหนึ่งสามารถจะใช้ประโยชน์จาก

ทรัพยากรธรรมชาติได้เหนือผู้คนอีกกลุ่มหนึ่ง ในยุคของสงครามเย็นและความหวาดกลัวลัทธิคอมมิวนิสต์นั้น เจ้าโลกใหม่คือสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาแทนที่อังกฤษและฝรั่งเศสในอุษาคเนย์นั้น มีแผนการที่จะ “พัฒนา” แม่น้ำโขงด้วยข้ออ้างที่จะขจัดความยากจน อันเป็นวาระที่ไม่ชอบเร้นในการที่จะขจัดอิทธิพลของคอมมิวนิสต์จีนและสหภาพโซเวียตไปด้วยในเวลาเดียวกัน

ในยุคใกล้ๆ ตัวเรานี้ องค์กรโลกบาลทั้งหลาย เช่น World Bank กิติ IMF (International Monetary Fund) ADB (Asian Development Bank) ต่างก็ทุ่มเงินกู้ให้แก่การ “พัฒนา” แบบ “กระแสหลัก” ในลุ่มแม่น้ำโขงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มอาเซียนเป็นเงินมากมายมหาศาลถึง 4 หมื่นล้านดอลลาร์ หรือเกือบ 2 แสนล้านบาท และนี่ก็เป็นที่มาของโครงการต่างๆ จำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เน้นไปในเรื่องของการสร้าง “โครงสร้างพื้นฐาน” เช่น ถนน เขื่อน โรงงานไฟฟ้า ดังที่เราจะเห็นได้จากเขื่อนน้ำจันทน์ในลาว เขื่อนน้ำเทิน หรืออีกหลายเขื่อนที่กำลังสร้างเช่นในลาวตอนกลางและตอนใต้ หรือแม้กระทั่งเขื่อนที่เป็นปัญหาคาราคาซังใกล้ตัว เช่น เขื่อนปากมูล เขื่อนราษีไศล ฯลฯ

จากผลของการวิจัยและการศึกษาไม่ว่าจะเป็นโดยภาครัฐหรือหรือหน่วยงานอิสระ สรุปได้ว่า “การพัฒนา” ลุ่มแม่น้ำโขง “กระแสหลัก” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเขื่อนนั้น สร้างความพึงพินาศให้แก่ผู้คนในชนบทที่อาศัยพึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติ สร้างความเสียหายให้แก่ระบบนิเวศและความหลากหลายทางธรรมชาติ คนในชนบทจนลง พึ่งตนเองไม่ได้ พิษพันธุธัญญาหารสูญหายไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ

ในขณะที่เขียนบทความนี้ แม่น้ำโขงกำลังเผชิญกับปัญหาใหญ่สองปัญหา คือ (ก) การระเบิดเกาะแก่งเพื่อเปิดการเดินเรือ และ (ข) การสร้างเขื่อนมเหิมาในเมือ่งจีน มองจากสายตาของรัฐและนักพัฒนากระแสหลัก นี่คือการ “พัฒนา” แม่น้ำโขงเพื่อประโยชน์สุขของผู้คน แต่ถ้ามองในสายตาของเอ็นจีโอและ “กระแสทางเลือก” นี่คือการทำลาย และการ “ข่มขืนฆ่าเรา” ธรรมชาติแห่งยุคโลกาภิวัตน์

(ก) ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า เมื่อเดือนเมษายน 2543 มีการลงนามใน “สนธิสัญญาเพื่อการเดินเรือพาณิชย์โดยเสรีในแม่น้ำโขง” ระหว่างสี่

ประเทศ จีน ลาว พม่า ไทย (ยังไม่รวมกัมพูชาและเวียดนาม) โดยจะเดินเรือจากเมืองซีอเหมาของจีน ไปได้จนถึงหลวงพระบาง แต่ปรากฏว่าจากหมุดพรมแดนพม่าและจีนที่ 243 จนถึงบ้านห้วยทรายของลาว ตรงข้ามอำเภอเชียงของนั้น มีแก่งผาดอนกว่า 100 แห่งเป็นอันตรายต่อการเดินเรือ

กล่าวโดยย่อ ถ้าจะให้เดินเรือได้ก็ต้องระเบิดเกาะแก่งผาดอนธรรมชาติเหล่านั้นทิ้ง ปัญหาก็คือการระเบิดซึ่งเท่ากับ “การข่มขืนชำเรา” แม่น้ำโขงครั้งนี้ จะคุ้มกับความสูญเสียทางธรรมชาติและระบบนิเวศหรือไม่ เกาะแก่งเหล่านี้เป็นเสมือน “บ้าน” ของปลานานาพันธุ์ และเป็นที่อยู่อาศัยของนกจำนวนมาก ผู้คนจำนวนไม่น้อยมีชีวิตอยู่ได้ด้วยอาชีพประมงขนาดย่อมๆ การระเบิดเกาะแก่งทำให้น้ำเปลี่ยนทางเดิน ทำให้ตลิ่งพัง ที่สำคัญคือเปลอๆ ไทยอาจเสียพรมแดนให้ลาว เพราะตามสนธิสัญญาที่ทำไว้กับฝรั่งเศส 100 กว่าปีมาแล้วนั้น เกาะแก่งทั้งหลายในแม่น้ำโขงถือว่าอยู่ในพรมแดนลาว เมื่อกระแสน้ำเปลี่ยนทางเดิน ไทยอาจต้องเสียดินแดนอีกไม่น้อย

ถ้าไม่ระเบิดเกาะแก่ง ถ้ามว่าเรือเหล็กท้องแบนของจีนจะเดินเรือได้ไหม คำตอบก็คือ “ได้” โดยต้องจำกัดขนาดให้พอเหมาะ 80-100 ตันสามารถลงมาจากจีนได้จนถึงเชียงแสนและเชียงของ หากจะไปจนถึงหลวงพระบางก็ต้องลดขนาดเหลือ 60 ตัน และที่สำคัญคือขณะนี้มีการสร้างถนนเพื่อใช้รถยนต์ติดต่อระหว่างไทย-ลาว-จีนอยู่หลายสาย ถนนสามารถเป็นคำตอบแทนเส้นทางน้ำได้ เมื่อท้าวของเราแวะที่อนุสาวรีย์ท่านโจวเอินไหลในเมืองเชียงรุ่ง เราก็พบครอบครัวชาวลาวแล่นรถมาจากหลวงน้ำทามาเที่ยวเชียงรุ่งได้อย่างสบายๆ

(ข) การสร้างเขื่อน สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันในหมู่นักพัฒนากระแสหลักไม่ว่าจะเป็นจีน-ไทย-แขก-ฝรั่ง-ลาว ฯลฯ คือการเป็น “เจ้าแห่งจอมโปรเจกต์โครงการ” ทั้งหลาย และหนึ่งในบรรดา “โปรเจกต์โครงการ” ก็คือ “เขื่อน” ทันทีที่จีนเริ่มเขินอายกับอุดมการณ์สังคมนิยมและลัทธิเหมาเจอตุง จีนตั้งแต่สมัยเติ้งเสี่ยวผิงก็หันไปหา “สี่ทันสมัย” และ “เศรษฐกิจการตลาด” ที่ทำให้เศรษฐกิจเฟื่องฟูขึ้นมาผาดแทนที่และเบียดเศรษฐกิจไทย อินโดนีเซีย และอื่นๆ ในยุคอาณานิคมระเนระนาด ความแตกต่างของเมืองชายทะเลของจีนกับ

เมืองที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินอย่างยาวนานหรือชินเกียง ทำให้จีนต้องเสนอ
นโยบาย “มุ่งตะวันตก” คือพัฒนาดินแดนที่ยังล้าหลังเหล่านั้น

และนี่ก็เป็นที่มาของการสร้างเขื่อนปั่นกระแสไฟฟ้าจากน้ำโขง ภายใน
ปี 2536 จีนก็สร้างเขื่อน “มันหวาน” เสร็จเป็นเขื่อนแรก ใช้ปั่นกระแสไฟฟ้า
ได้ 1,500 เมกะวัตต์ (เดิมวางแผนไว้ 4,200 เมกะวัตต์) แนนอนในการเมือง
การปกครองของจีนไม่จำเป็นจะต้องมีสิ่งๆ ที่เรียกว่า “การมีส่วนร่วมของ
ประชาชน” ดังนั้นผู้คนที่อยู่ในอาณาบริเวณ 24 ตารางกิโลเมตร จำนวน 96
หมู่บ้าน หรือ 25,000 ชีวิต ก็เป็นผู้เสียหายทาง “ความมั่นคงทางสังคมและ
มนุษย์” ถูกโยกย้ายออกไปเป็น “กาฝาก” ในถิ่นอื่น (ทำนองเดียวกับที่กำลัง
เกิดขึ้นกับคนเขื่อนปากมูล ราชสีห์ ฯลฯ) คนส่วนใหญ่เหล่านี้เป็น “ชนกลุ่มน้อย”
หาใช่ “จีนฮั่น” ไม่ มีรายงานว่าเมื่อเขื่อน “มันหวาน” เริ่มกักเก็บน้ำ ผลกระทบ
ก็สัมผัสเตือนข้ามพรมแดนลงมาถึงเชียงราย ปริมาณน้ำเปลี่ยนไปผิดฤดูกาล
ชาวบ้านจับปลาได้น้อยลงๆ

จีนสร้างเสร็จไปแล้วสองเขื่อนบนแม่น้ำโขง (ล้านช้าง) และเพื่อความ
ทันสมัยและอุตสาหกรรมยาวนาน จีนยังมีแผนการสร้างอีกทั้งหมด 10 กว่า
เขื่อน ขณะนี้กำลังสร้างเขื่อนที่ 3 คือ เขื่อน “เซียวหวาน” ซึ่งจะเสร็จในปี
2555 เกือบ 10 ปีข้างหน้า เขื่อนนี้จะสูงเท่ากับตึก 100 ชั้น นับว่าเป็นเขื่อน
ที่สูงใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในโลก ลองวาดภาพ 10 ปีข้างหน้าดูก็ได้ว่าจะเกิดอะไร
ขึ้นกับน้ำโขงจากเชียงรายลงมาถึงโขงเจียมและจัมปาสัก ไม่ต้องนึกถึง
ประเทศที่อยู่ใต้น้ำลงไปอย่างกัมพูชา (ทะเลสาบเขมรที่น้ำกำลังน้อยลงๆ) หรือ
เวียดนามที่น้ำทะเลกำลังหนุนขึ้นมา

ใช่หรือไม่ ที่จีนกำลังทำลายแม่น้ำโขงลงเหมือนกับที่ได้ทำลายแม่น้ำ
แยงซีไปแล้ว เหมือนๆ กับที่ระบบนิเวศในแม่น้ำดานูบกับแม่น้ำมิสซิสซิปปีก็พัง
พินาศไปแล้วเช่นกัน

แม่โขงเป็นแม่น้ำนานาชาติ ไหลผ่านทั้งหมดหกประเทศ ถ้ามองว่าการ
สร้างเขื่อนกักเก็บน้ำตอนบน ได้มีการปรึกษาหารือและทำข้อตกลงกับประเทศ
อื่นๆ และประชาชนที่อยู่ใต้น้ำลงไปหรือไม่ คำตอบก็คือ “ไม่” จีนใหญ่และทรง
พลังอำนาจมากเกินกว่าที่รัฐบาลของชาติเล็กๆ จะกล้าปริปาก (และในอีก

ด้านหนึ่ง รัฐบาลและ/หรือผู้บริหารปกครองของชาติเล็กอาเซียนอีกห้าชาติ ก็สมยอมหรือไม่ก็ร่วมมือร่วมใจไปกับผู้นำจีนเรียบร้อยแล้ว)

แม่น้ำโขงในยุคของโลกาภิวัตน์กำลังเผชิญกับปัญหาหนักของ “การแย่งชิง” ทรัพยากรธรรมชาติ การ “แย่งชิงน้ำ” อาจไม่ดูเดือดเลือดสดเท่ากับการ “แย่งชิงน้ำมัน” แต่มันก็เป็นโรคมะเร็งร้ายที่เกาะลึกกัดกินเข้าไปในกลุ่มประเทศเล็กๆ และประชาชนผู้ด้อยโอกาสทั้งหลาย ที่ไม่เลือกเผ่าพันธุ์ว่าเป็นไทย พม่า ลาว เขมร เวียดนาม หรือชนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยที่เราแทบไม่รู้จักชื่อเสียงเรียงนามในหมู่ของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของกลุ่มแม่น้ำโขงอันกว้างใหญ่

และนี่ก็คือ “ความไร้ระเบียบใหม่” และความหายนะของโลก ที่มีสหรัฐฯ เป็น “เจ้าโลกาภิวัตน์” และมีจีนฮั่นไล่ตามต้อยมาติดๆ

Will the Mekong Survive Globalization?

Charnvit Kasetsiri

The Mystery of the Mekong River

During the cool and dry season of 2001, I sailed down the Mekong River on a 200-kilometer journey beginning in southern China, passing through Burmese and Lao territory on my right and left – a designated economic quadrangle “which has not yet succeeded in becoming a hub of economic activities” – eventually reaching the Golden Triangle in Chiang Saen district of Chiang Rai province, Thailand.

The journey began with a flight from Bangkok to Kunming and on to Yunnan’s Chiang Rung (Jinghong), the “city of dawn” (not “rainbow city” as many Thais have it). There, at Sipsongpanna (Xixuangbanna), home of the Tai ethnic – Tai without the “h” of the nationalistic Thai – we encountered Tai and Tai Lue people who were becoming somewhat Sinicized. The next day, we boarded a bus at three a.m. and one hour later were riding uphill through the mountains to the border of the Chinese Empire. Fog was so thick that the road was invisible, sparing us the fright of watching the cliff that dropped off beside us! An 11-hour ferry ride still lay ahead before we reached Chiang Saen at 8 p.m. I must confess this to be one of the most memorable journeys of my life.

In the past few years, the Mekong River has become a very popular academic seminar topic. Both western and Japanese researchers flock to university meetings in Chiang Mai, Khon Kaen, and Ubon,

and at Chulalongkorn and Thammasat universities, scrambling in a search of competent counterparts to join in multi-million baht research projects.

This climate of excitement led me to peruse many books on the Mekong before I began my own exploratory voyage from Chiang Rung to Chiang Saen. One that caught my attention was “The Mekong River Handbook” (in Thai), published by the Office of the Supreme Command of the Armed Forces of Thailand in 1973. Probably written under the guidance of American intelligence, which was actively fighting the “thirty years war” in Indochina, the book originated in the context of Cold War security concerns and was classified “for official use only.” It contains pictures and information about Thai provinces along the river as well as rare information about the other bank in Laos. Because it was published prior to Thailand’s tumultuous revolt of October 14, 1973, and before the US was defeated in Indochina in 1975, the book’s greatest relevance was probably to the Thai military’s crackdown on Communists.

Interestingly, the opening chapter of the book refers to the Mekong as “mysterious.” Was the river deemed mysterious because its source was in Tibet, a high plateau at the top of the world but under the rule of Communist China? During the Cold War, matters relating to any subject behind the “bamboo curtain” tended to be shrouded in mystery, darkness, and fear. The book concluded, partly in error, that there had never been an exploration that sought to map the river completely.

Prior to American hegemony, this area was under the influence of the Chinese, the French, and the British. To them, the river would not have been “mysterious.” It might have been so for the Americans,

however, and perhaps for their Thai ally, both of whom who came to the area much later. When the United States followed the European path of imperialism, it went only so far as to colonize the periphery of Southeast Asia – the Philippines. The Mekong was still beyond America's reach.

The same observation could be made of Siam. It is probable that those in the central region (Bangkok) knew very little about the Mekong area. To the central Thai, the Mekong was culturally and linguistically Lao. But the mighty Mekong did not seem so alien to those in the north and northeast such as in Lanna (Chiang Mai) and Lan Xang (Luang Phrabang and Wiangchan) or for those further south and east, such as the Khmer and Vietnamese.

New Information on the Mekong River

We can identify three special characteristics of the Mekong River: its size and length; its rich natural resources; and the ethnic diversity found along its banks.

Cartographically, one can see that the Mekong flows from the Tibetan high plateau north of Dali, a town near what was once the Nanchao Empire. (Incidentally, many Thais used to believe that Nanchao was an original Tai kingdom, supporting the idea that before Sukhothai-Ayutthaya-Bangkok, we must have come from southern China.)

According to old statistics, the Mekong River is 4,809 kilometers long, or the 12th longest river in the world. However, recent Chinese claims make it 100 kilometers longer. One of the latest findings, using remote-sensing technology, by Liu Shao Chuang of the Institute of Remote Sensing Application, in collaboration with the Chinese

Academy of Science, has determined that the source of the Mekong (in common with the Yangtze River) is in the Jifu mountain range in Yushu Autonomous Region, 5,200 meters above sea level. Mr. Liu calculates that 2,198 kilometers of Mekong's 4,909 kilometers is inside the Chinese border, where it is called the Lan Xang (Lancangjiang).

At any rate, the Mekong is clearly enormous and by far the longest river in Southeast Asia. It is an international river, flowing through the six nation-states of China, Burma, Laos, Thailand, Cambodia, and Vietnam. Its basin covers an area of 810,000 sq. km., or almost double the size of Thailand. This explains why the Mekong is a favorite of natural scientists and geographers, not to mention those fond of a well-known whisky that shares its name. (A Google search of the keyword "Mekong River" yields 83,000 listings.) Geographers say the Songkhla Lake (Thalesap Songkhla) in Southern Thailand is in fact a child of the Mekong. Mud sediment from the Tibetan plateau swept down through Vietnam and crossed to the Gulf of Thailand to form a mud wall, creating the lovely lake of Songkhla. This is something only short of a miracle!

Turning to the second point – natural resources – we need only note the keenness of economists, capitalists, developers, and others touting "mega-projects" to register the Mekong's richness. The Mekong river basin hosts rich forests along both banks, and in Laos gold ore is being mined. It is a home to rare aquatic and non-aquatic animals such as the giant catfish, the world's largest freshwater fish, as well as the river dolphin. In this it is second only to the Amazon River. For its rich natural resources, the Mekong has attracted European "colonializers" in the past and American "globalizers" and their colleagues in the present.

The third characteristic of the Mekong is the ethnic diversity that makes it a “heaven” as well as a “haven” for anthropologists. With 100 million people along its banks – 200 million if one stretches the definition of a riverbank – an anthropologist can spend a whole life immersed in any number of traditional (or tribal) societies. Historians, naturalists, ecologists, and NGOs are also attracted by the Mekong as a subject of study, a target for aid and assistance, or a source of quick profits.

All three characteristics – the Mekong’s reach, resources, and people – explain why the Chinese government has expressed interest in developing the river after several historical attempts by France failed. China set up an office for the development of the Lan Xang (Lancangjiang)/Mekong River in 1994. In April 2000, an agreement of free passage along the river was signed by China, Laos, Burma, and Thailand. Ferry service was inaugurated two years ago, which prompted the blasting of many of the Mekong’s rapids that block the route. This development has led to conflict over the use of natural resources.

What’s in a Name?

Let us for a minute pretend that we are not government officials or academics but rural villagers. Now, the river to us would be a source of livelihood and we may not be aware that the very same river we use daily originates in Tibet and flows out to the sea in Vietnam.

Before the river was called the “Mekong” all the way from its source to its end, people in China called it the Lan Xang (Lancangjiang) River. In Tibet (if you consider Tibet a separate socio-political entity from China), the name was Dzachu, which means “River of Rocks.” I’m not sure if the term Lan Xang is broadly used. It may be an old

name that eventually became the name of a kingdom in Laos – perhaps like York in England, which gave birth to New York in the United States.

In old Lao-Tai languages (not modern Thailand's Thai), the name “Nam Khong” (น้ำโขง) for the mighty Mekong is commonly used. It happens to be the name of the district called Chiang Khong (เชียงโขง) in Chiang Rai province. Somehow the “h” in Khong disappeared, just as it did in the name of the whisky Mekong (เม็โขง). Therefore, it is possible that the word Khong (โขง) is the oldest name for the river as far as the Lao-Tai are concerned.

We do not know the origin of the word “khong” or “kong,” but when considering folk culture, one may liken its sound to that of “khe” (ai khe, ai khong), meaning some kind of crocodile. From the point of view of royal culture, however, the word “khong” suggests a creolized form of Ganga or Ganges, the holy river in India, known as Khongkha (คิงคา) in Thai.

Once the Mekong enters Cambodia it becomes the “Tonle Thom,” literally large river, and as it flows into Vietnam it acquires yet another name, “Gao Long” or nine dragons, giving Vietnam one of the world's most fertile deltas for rice cultivation. Despite all this diversity, there is but one spelling of the river's name in English.

Henri Mouhot and the Mekong “Craze” under French Colonialism

Any real traveler in the region cannot fail to have come across the name of Henri Mouhot, the French naturalist-cum-explorer, who between 1858 and 1861 obtained the support of the British to explore Siam, Laos, and Cambodia. This period was in the reign of King

Mongkut, Rama IV, when Cambodia was a tributary state of Siam. (The Cambodians also sent tribute to the Vietnamese Emperor in Hue.)

Mouhot explored the central Mekong region – he was dubbed “the discoverer of Angkor” – and eventually came to Bangkok via Singapore (see his *Travel in Siam, Cambodia, and Laos 1858-1860*). Although Mouhot died at the age of 35, inspiring the phrase “see Angkor and die,” the success of his explorations led to Angkor Wat and Angkor Thom being named “great wonders of the East” (the term “Southeast Asia” having yet to be coined). It also led to great interest in the region among the French, who eventually colonized Indochina. Coming late to the Far East as a colonial power, they took the southern part of present-day Vietnam only in 1862. France later convinced King Narodom (the great-grandfather of the present Cambodian king) to end his country’s tributary status under Siam to become a French protectorate instead.

In this colonial milieu, France’s unhidden agenda was to use the Mekong as a “backdoor” into China. In fact, the French and British differed little from their present-day counterparts – led now by American corporations – in their mission to expand markets for their industrial products. The huge Chinese population buying their goods is what they dreamt about. How much profit could be made if every Chinese person bought one pen, one pair of shoes, or one hamburger?

In 1866, after colonizing Cambodia, Paris sent a full survey team up the Mekong to China. The British, who sought China’s “backdoor” via the Irrawaddy, satirically tagged the French survey team *la monomanie du Mekong*, or crazy about the Mekong. The expedition was led by the famous naval commander Dudart de Lagree.

This French expedition was very important. Dudart de Lagree was himself the French representative in South Vietnam, had visited Angkor, and was quite familiar with the region. His expedition consisted of 10 French officers, including Francis Garnier. Garnier's name is known in Southeast Asian history as someone who was truly "mad" to defeat his British rivals. (He was later killed in Hanoi by Vietnamese nationalists.) Apart from militarists, botanists, and geologists, the expedition also included a photographer and the artist Louis Delaporte, who produced excellent photos and sketches during the trip.

The expedition set off from Saigon. It stopped to explore and photograph Angkor before passing through Vientiane, which had been abandoned and reclaimed by the jungle since the 1826 war against Siam. In Luang Phrabang the explorers were warmly welcomed by Laotian monarch King Chantharacha. Here they were warned not to proceed to China because of a looming peasant rebellion. But the warning did not stop them from continuing their trip up the river through the borderlands of Burma, Laos, and Siam, a region known today by the touristy name Golden Triangle. By the time the expedition reached southern China, Dudart de Lagree had died of illness. He was replaced by Garnier, who led the expedition to Dali where he ended its two-year journey.

All in all, the expedition from Saigon to Dali convinced the French that the plan to access China's "backdoor" via the Mekong was impossible. The difficulties of navigating the Mekong's rapids were immense, the distance of 3,000 kilometers too long. The plan was eventually dropped. Now we will see if the current scheme of China and Thailand to navigate the Mekong will be any more successful.

The Mekong for Navigation and Tourism

The Mekong can be roughly divided into three parts: the upper stretch, from the Tibetan headwaters to the Golden Triangle; the middle stretch, which runs through the flat terrain from Ubon province, Thailand, to Champasak, Laos; and the lower reaches, which begin where the Khone Falls plunge into Cambodia and end in the Vietnamese delta. The upper stretch of the river surveyed by the French expedition more than a century ago and revisited by us in December 2001 flows through steep gorges and is studded with rapids. We saw about 70 Chinese flat-bottom boats made of iron, mostly carrying pears and apples and cheap Chinese goods ready for “dumping” into Southeast Asian markets. It is an open question how the smaller riparian countries – Laos, Cambodia, Vietnam, even Thailand – will fare from this ambitious navigation and trade in comparison with China.

Aside from trade, tourism seems to form the core economic plan of the Mekong countries. “Cultural” and “eco” are popular prefixes that make the industry sound friendly, and the countries involved anticipate quick money. However, I wonder how many tourists, especially those accustomed to the leisure-oriented style of mass tourism, would enjoy such a tough and highly adventurous trip. Our expedition in 2001 took five days. We spent about Bt 31,000 or US\$ 670 per person. And I’m not sure we’d want to do it again.

At the other extreme, we heard about a grand tour organized by Diethelm Travel under the nostalgic theme “Expedition Mekong: River of Dreams.” Travel is on the Shanghai-made Hoover Craft, notorious for its noise pollution. The 17-day trip covers 2,620 kilometers, from Jinghong (Chiang Rung) to Saigon – over half the entire length of the Mekong – at a cost of US\$ 4,700 (Bt 200,000). At the height of

Thailand's bubble economy in the early- and mid-1990s, a number of Thai businessmen invested heavily in Chiang Saen and Mae Sai. However, many shopping centers and other buildings erected then have been more or less abandoned since the bubble burst in 1997. Who still dreams Bt 200,000 river dreams?

Back in 2001, I brought back as a souvenir a Chinese poster advertising a Lancangjiang-Mekong River Youth Friendship Voyage on a three-storey flat-bottom boat. Chiang Rung, a major city in that area and a stop on the voyage itinerary, had in the old days selectively absorbed interesting outside influences. However, the charming traditional Tai houses there are now giving way to ugly concrete shophouses of urban Chinese style. Han Chinese culture is fast creeping into the city and replacing what was once a bastion of Tai civilization. Kids absorb the latest international fashions, not unlike kids in Bangkok's Siam Square or Tokyo's Shinjuku district.

A prime tourist attraction boasted by Chiang Rung are the traditional dances performed by beautiful local maidens. These dances were spectacularly "exotic" to my eyes – a kind of belly-dancing – not unlike a Hollywood farang performing a Thai dance in *The King and I*, the film banned in Thailand. I must be frank, however. A variation of these spectacular events is already offered in Thailand by our own tourism industry.

The Mekong in the Era of Dam Building and Rapids Blasting

A growing number of academics and NGOs are convinced that conflict over natural resources is one of the most serious problems facing the world. Technology and political power allow some to gain

advantage over others in accessing those resources. At one time, Cold War fears of Communism gave the United States the opportunity to become a superpower in this region, replacing French and British imperialists. Development plans on the Mekong River were created in the name of poverty reduction with a simultaneous agenda of eradicating the influence of China and the USSR.

More recently, global “development” giants – the World Bank, International Monetary Fund, and Asian Development Bank – have poured some US\$ 40 billion in loans into infrastructure projects such as roads, dams, and power plants in the Mekong region. However, several separate researches and studies undertaken by state agencies and independent organizations confirm the negative social and environmental consequences of these projects, especially the hydro-dams. Communities which depend on the fertility of the Mekong and its tributaries have suffered due to the diminishing bio-diversity of food plants and fish stocks.

Currently, the Mekong is facing two major threats: the blasting away of river rapids for ease of navigation and the construction of massive dams on the Mekong in China. To state planners and project developers, the ongoing “development” is for the well-being of the people in the region (and perhaps also their pockets), but to NGOs and those seeking smaller and more sustainable alternatives, these mega-infrastructure projects mean “damage,” “destruction,” even the “rape” of nature.

In 2000, four Mekong riparian countries – China, Thailand, Laos, and Burma – signed an agreement liberalizing navigation on the Mekong River from Si Mou in China to Luang Phrabang in Laos. Between the Burma-China border demarcation point and Huay Sai in

Laos, however, more than 100 rapids were identified as “dangerous” for navigation. The current plan is to eliminate them. But will the economic benefit gained be equal in value to the massive loss in ecology and biodiversity? These rapids are home to hundreds of fish varieties and bird species. Almost all riparian Mekong communities survive by small-scale fishing. The elimination of the rapids may result in changes in the river current and soil erosion. Border lines between Thailand and Laos may even change.

If the rapids are not blasted, would it still be possible for boats to travel up and down the river? The answer is “yes,” if the type and size of boat is matched to river conditions. It is possible for 80-100 ton boats to navigate from China to Chiang Saen and Chiang Khong in Thailand. To reach Luang Phrabang the boats should be reduced to 60 tons. Moreover, roads currently under construction can connect Thailand to Laos and Yunnan as an alternative route. Would such a transport scheme be as “competitive” as a smooth-running, rapids-free Mekong? Probably not, but a narrow calculation of economic costs is not an honest calculation. The alternative approach seeks to factor ecological and economic diversity and sustainability into the equation.

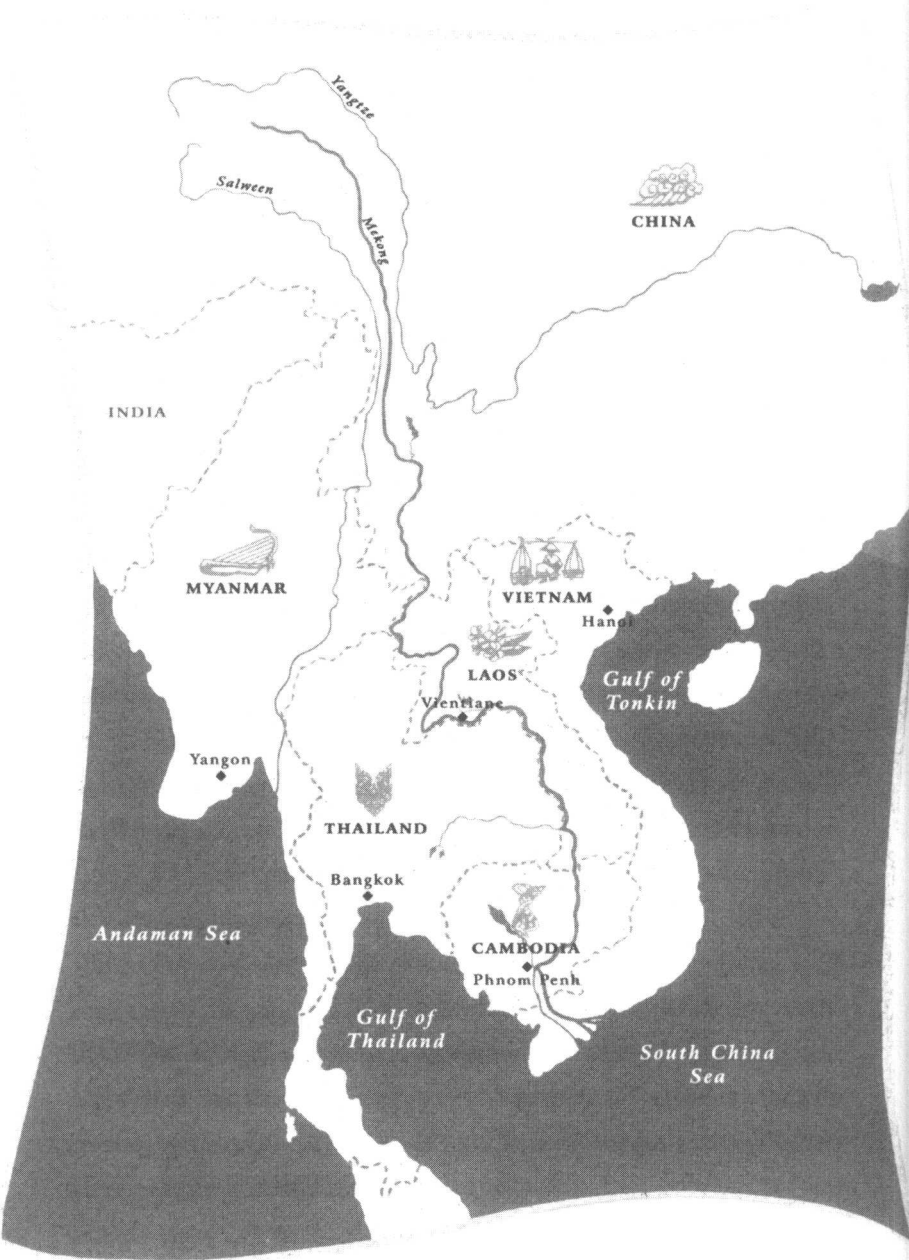
The origin of China’s hydroelectric dam projects on the Mekong lie in the policy shift toward capitalism since the era of Deng Xiao Ping. The first mainstream dam, Man Wan, was completed in 1993. For the 1,500 megawatts of electricity produced by Man Wan, some 25,000 people in ninety-six communities were resettled with no right to debate or dissent. Since the completion of the dam, fishing communities downstream have reported reduced catches. It is the reality of current Chinese politics that none of the concerned communities have the right to participate in decisions made about

their future lives and livelihoods.

The third of the ten dams planned, Xiao Wan, is now under construction. Estimated to be as high as a 100-storey building, it is scheduled for completion in 2012. This dam will surely have an effect on the middle 800 kilometers of the Mekong, which flow through the flat Thai-Lao borderlands, and the lower reaches, where the river first forms a delta in Phnom Penh, although it is not yet close to the sea, and in Vietnam, where the vast delta feeds almost the entire population of the southern region of this once war-torn country. What will happen to the water level of the Mekong in the next decade from Chiang Rai to Khong Chiam (Ubon)? In Champasak in southern Laos? In Phnom Penh's delta and Vietnam's rice land?

The ultimate question is this – is China destroying the Mekong in the same manner it destroyed the Yangtze River, or Europe destroyed the Danube, or the US destroyed the Mississippi? Moreover, as the Mekong is an international river cutting through six countries, has China consulted the countries downstream before building its dams? The answer is “No.” China seems too mighty to seek consultation with smaller countries. (Or could it be that governments of these countries have been “co-opted” by the Chinese leaders?)

The Mekong in the current era of globalization is facing conflict over natural resources and water. These conflicts may not be as acute as the war for oil we have recently witnessed, but they are like cancers slowly eating into the bones of underprivileged people in the small riparian countries. The new world emerging features not only the United States as global supercop, but China as our neighborhood superpower. And China's power is likely to spread to mainland Southeast Asia through the Mekong River.

ทัศนศึกษา

ลุ่มน้ำโขง : วิกฤติ การพัฒนา และทางออก

The Mekong Basin: Crisis - Development - Alternatives

วันศุกร์ที่ 27 - วันเสาร์ที่ 28 มกราคม 2549

- วันที่ 27 มกราคม 2549** หนองคาย - เวียงจันทน์ (อาหารกลางวัน, เย็น)
- น. ตำนานสะพานมิตรภาพไทย-ลาว เคลียร์เฮกสสารข้ามสะพานไปฝั่งสาธารณรัฐประชาชนลาว
  - น. เคลียร์เฮกสสารที่ตรวจคนเข้าเมืองลาว
เดินทางเข้านครเวียงจันทน์ (ระยะทาง 24 กม.)
  - น. **วัดสี่เมือง** ศาลพระเจ้าแม่สี่-หลักเมืองเวียงจันทน์
อนุสาวรีย์พระเจ้าสีสว่างวง เจ้ามหาชีวิตองค์สุดท้าย
ตลาดเช้า ซื้อสินค้าหัตถกรรมลาวทั้งผ้าไหม-เครื่องเงิน
ตลาดจีน สินค้ามาจากจีนมากมาย
  - น. รับประทานอาหารกลางวันใน **นครหลวงเวียงจันทน์**
  - น. **หอพระแก้ว** ที่เคยประดิษฐานพระแก้วมรกต 212 ปี
หอคำ ผ่านชมสถานที่ที่ตั้งทำเนียบรัฐบาลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับตอนเปิดสะพานไทย-ลาว
ประตูชัย ถ่ายรูปที่ระลึก หน้าศิลปกรรมล้านช้างซึ่งสร้างเลียนแบบอาร์คเดอไทรอัม-ฝรั่งเศส
วัดพระธาตุหลวง เข้าชมพระอารามหลวงคู่นครเวียงจันทน์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ
พระพุทธรูปเจ้า สร้างพร้อมกับพระธาตุพนม พระธาตุบังพวน พระธาตุกลางน้ำโขงที่หนองคาย
อนุสาวรีย์พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ผู้ครองทั้งล้านนาและล้านช้างผู้เป็นพระสหาย
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พระสวามีพระศรีสุริโยทัย) ผู้ร่วมกันสร้างพระเจดีย์ศรีสองรักเพื่อต่อต่อกัน
พระเจ้าบุเรงนอง
  - พิพิธภัณฑ์ท่านโกสอพนมวิหาร** บรรยายชีวิตประวัติ-เครื่องใช้ส่วนตัวของผู้สร้างประเทศลาวใหม่
  - น. เช็किनเข้าพักที่โรงแรมล้านช้าง ในกรุงเวียงจันทน์ จากนั้นพักผ่อนตามอัธยาศัย
  - น. รับประทานอาหารเย็นที่ภัตตาคารแม่ของ
- วันที่ 28 มกราคม 2549** เวียงจันทน์ - เขื่อนน้ำงึม - หนองคาย (อาหารเช้า, กลางวัน)
- น. อาหารเช้าที่โรงแรม เก็บสัมภาระขึ้นรถ / เช็किनออกจากโรงแรม
  - น. เดินทางจากโรงแรมที่เวียงจันทน์ ผ่านหมู่บ้านชนบท มุ่งสู่เขื่อนไฟฟ้าน้ำงึม (ระยะทาง 80 กม.)
  - น. ถึง**เขื่อนไฟฟ้าน้ำงึม**
    - ชมแม่น้ำ 2 สี สีหนึ่งใสสะอาด ฟุ้งทะเล็ก เขียวกรากออกมาจากเขื่อนน้ำงึม อีกสีหนึ่งขุ่น
ไหลรินอยู่ในแม่น้ำงึม แม่น้ำ 2 สี ที่แบ่งเขตแดน อย่างละครึ่งในแม่น้ำสายเดียวกัน
    - ต้องเรือชมทัศนียภาพกว้างไกล ที่เขื่อนน้ำงึม
  - น. รับประทานอาหารกลางวัน ที่ร้านอาหารริมเขื่อน ลิ้มรสปลาสดๆ จากชาวประมงพื้นบ้านที่จับได้
จากเขื่อนน้ำงึม แล้วนำมาขายให้ร้านอาหาร
  - น. ออกจากเขื่อนน้ำงึม กลับสู่กรุงเวียงจันทน์
  - น. ถึงเวียงจันทน์ มุ่งสู่ด่าน ต.ม.ลาว เคลียร์เฮกสสารขาออกจากฝั่งลาว
    - ช้อปบิงสินค้าปลอดภาษี ราคาถูก ที่ร้านค้าปลอดภาษีลาว
    - เดินทางกลับสู่ฝั่งไทย

การสัมมนาวิชาการ-Seminar
 ลุ่มน้ำโขง: วิกฤติ การพัฒนา และทางเลือก

The Mekong Basin: Crisis, Development, Alternatives

วันพุธที่ 25 - วันพฤหัสบดีที่ 26 มกราคม 2549 / 25-26 January 2006

ณ ห้องประชุม โรงแรมรอยัล แม็โขง นong Khai / Royal Mekong Hotel, Nong Khai

พุธที่ 25 มกราคม 2549

- 09.00 น. เปิดการสัมมนาโดย พล.ต.อ.เอก สารสิน ประธานสภามหาวิทยาลัยขอนแก่น และประธานมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย
- 09.15 น. ปาฐกถาเรื่อง "จีน: มิติทางเศรษฐกิจ" โดย ดร. พิสิฐฐู ภักเกษม
- 09.30 น. พักรับประทานอาหารว่าง
- 09.30 น. "การค้าเสรี : จากสงครามฝิ่นถึง FTA" โดย ดร.วีระ สมบูรณ์ คุณบัณฑิต เศรษฐศาสตร์บัณฑิต ดร.ธเนศ อภรณ์สุวรรณ อ.เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว ดร.พิภพ อุดร ดำเนินรายการ
- 09.30 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน
- 09.30 น. ชมภาพยนตร์ (ต้องห้าม) "ทองปาน" (ครบรอบ 2518-48 ปี) เสนอประเด็นโดย อ.ทรงยศ แวงหงษ์ คุณไพจง ไทล่สกุล คุณไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ
- 09.40 น. พักรับประทานอาหารว่าง
- 09.30 น. "เชื่อน-ถนน : การพัฒนาและโลกาภิวัตน์" โดย ดร.ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ผศ.ไชยันต์ รัชชกุล คุณเพียรพร ตีเทศน์ ดร.กัมปนาท ภักดีกุล ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี ดำเนินรายการ
- 09.30 น. ปิดการสัมมนาประจำวัน
- 09.30 น. อาหารค่ำ ชมการแสดงศิลปวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง และปาฐกถาพิเศษโดย คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ

วันพฤหัสบดีที่ 26 มกราคม 2549

- 09.00 น. ปาฐกถาพิเศษ "ความหลากหลายทางชีวภาพ นโยบายและความเป็นไปได้" โดย ศ.ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์
- 09.30 น. "ลุ่มน้ำโขง: ความหลากหลายทางชีวภาพ" โดย ดร.ราญ ฤนทา อ.ยุกติ มุกดาวิจิตร รศ.สุมิตร ปิติพัฒน์ ดร. เขียวลักษณะ อภิชาติวัลลภ ดำเนินรายการ
- 11.00 น. พักรับประทานอาหารว่าง
- 11.15 น. "การค้ามนุษย์ข้ามแดนใน GMS" โดย รศ.กฤตยา อาชวนิจกุล ผศ.สุชาติ วัฒนศิริวัฒน์ ร่วมอภิปราย และดำเนินรายการ
- 12.15 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน
- 13.15 น. "ภาพลักษณ์แม่น้ำโขงและผู้คนบนฝั่ง" โดย อ.กวีกร หลุยยะพงษ์ อ.ทรงยศ แวงหงษ์
- 14.00 น. "ล่องน้ำโขง : มิติทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรม" โดยคณะสำรวจ ดร.ชาวนวิทย์ เกษตรศิริ ผศ.ธีรศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ คุณธนาพล อิวสกุล อ.อัครพงษ์ อ.รศ.ดร.สุวิทย์ เถาหิรัยวงศ์ ดำเนินรายการ
- 16.00 น. ปิดการสัมมนา "ลุ่มน้ำโขง: วิกฤตการพัฒนาทางเลือก" โดย ศ.เสน่ห์ จามริก
- 16.30 น. ปิดการสัมมนา พิธีกรตลอดงาน อ.สมฤทธิ์ ลือชัย

จัดโดย มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
 มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย
 บริษัท โตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย
 สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
 สำนักงานสิทธิมนุษยชนศึกษาและการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
 โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 สมาคมหอจดหมายเหตุไทย

